

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra asijských studií

BAKALÁŘSKÁ DIPLOMOVÁ PRÁCE

Koncept „Tváře“ a jeho rozdílné vnímání v rámci Západu a Východu

Concept of „Face“ and its Different Perception in the Western and Eastern World

OLOMOUC 2017 Andrea Kulíšková

vedoucí diplomové práce: Mgr. Zuzana Pospěchová, Ph.D.

Podklad pro zadání BAKALÁŘSKÉ práce studenta

PŘEDKLÁDÁ:	ADRESA	OSOBNÍ ČÍSLO
KULÍŠKOVÁ Andrea	Lazecká 57/6, Olomouc	F13608

TÉMA ČESKY:

Koncept "Tváře" a jeho rozdílné vnímání v rámci Západu a Východu

TÉMA ANGLICKY:

Concept of "Face" and its Different Perception in the Western and Eastern World

VEDOUcí PRÁCE:

Mgr. Zuzana Pospěchová, Ph.D. - ASH

ZÁSADY PRO VYPRACOVÁNÍ:

1. rešerše sekundární literatury
2. tvorba dotazníků
3. analýza korpusu na základě relevantní literatury
4. vyhodnocení korpusu a vyvození závěrů

SEZNAM DOPORUČENÉ LITERATURY:

- GOFFMAN, Ervig. Interactional Ritual: Essays on Face-to-Face Behavior. London: Penguin Books. 1972. ISBN 978-03-947-0631-3.
- VOJTA, Vit. Čínský svět: jak porozumět současné Číně, čínskému chování a myšlení. Brno: Pixl-e, 2011. ISBN 978-80-905021-0-9.
- HOFSTEDE, Geert, HOFSTEDE, Geert J. a MINKOV, Michael. Cultures and Organizations: Software of the Mind, Third Edition (Business Skills and Development). New York: McGraw-Hill, 2010. ISBN 978-0-07-166418-9
- SELIGMAN, Scott D. Čínská obchodní etiketa: průvodce protokolem, společenským chováním a kulturou v Číně. Praha: BB/art, 2007. ISBN 978-80-7381-127-3.
- BOND, Michael Harris. The Oxford handbook of Chinese psychology. New York: Oxford University Press, 2010. ISBN 978-0198738572.

Podpis studenta:

Datum:

Podpis vedoucího práce:

Datum:

Já, Andrea Kulíšková, prohlašuji, že jsem bakalářskou diplomovou práci na téma *Koncept „Tváře“ a jeho rozdílné vnímání v rámci Západu a Východu* vypracovala samostatně a uvedla jsem veškeré použité prameny a literaturu.

V Olomouci dne

Podpis

Anotace

Tato bakalářská práce se zaměřuje na rozdíly mezi vnímáním konceptu „Tváře - *Mianzi*“ pohledem kultury individualistické a pohledem kultury kolektivistické. Cílem práce bude pomocí kvalitativního výzkumu zjistit, zda je možné osvojení východního konceptu „Tváře - *Mianzi*“ zástupci kultury západní. V teoretické části jsou popsány aspekty konceptu „Tváře - *Mianzi*“ v kontextu daných kultur. Praktická část se věnuje výzkumu pomocí dotazníků a vyhodnocování výsledků srovnávací metodou. V závěru budou zjištěné skutečnosti porovnány s cíli a hypotézami výzkumu.

Klíčová slova: *"Tvář-Mianzi"*, *individualismus*, *kolektivismus*, *konfucianismus*, *vnímání "Tváře"*

Ráda bych tímto poděkovala vedoucí své práce Mgr. Zuzaně Pospěchové, Ph.D. za odborné vedení, cenné rady při zpracování tématu a za vstřícný a ochotný přístup.

Obsah

Obsah	6
Seznam grafů, tabulek a příloh	8
1.1 Seznam grafů	8
1.2 Seznam tabulek	9
Seznam zkratk	9
Ediční poznámka.....	11
1 Úvod.....	12
2 Teoretická část	14
2.1 Základní koncepty kultury východní společnosti	14
2.1.1 Konfucianismus	14
2.1.2 Kolektivismus	16
2.2 Základní koncepty kultury západní společnosti.....	18
2.2.1 Individualismus.....	18
2.3 „Tvář“	20
2.3.1 Ztráta „Tváře“	22
2.3.2 Zachování/získání „Tváře“	24
2.3.3 Dávání „Tváře“	25
2.4 Východní pojetí konceptu „Tváře - <i>Mianzi</i> “	26
2.5 Západní pojetí konceptu „Tváře“	28
2.6 Hlavní rozdíly mezi individualistickým Západem a kolektivistickým Východem	29
3 Praktická část	32
3.1 Cíle a metody výzkumu	32
3.1.1 Charakteristika dotazovaných respondentů	34
3.2 Výzkum.....	34
3.2.1 Charakteristika dotazníku pro respondenty ze Západu	34
3.2.2 Charakteristika dotazníku pro respondenty z Východu	35
3.2.3 Informovanost o pojmu „Tvář - <i>Mianzi</i> “	35
3.2.4 Osvojení si chování v rámci konceptu „Tváře - <i>Mianzi</i> “	38
3.2.5 Důležitost „Tváře - <i>Mianzi</i> “	41
3.2.6 Koncepty „Tváře - <i>Mianzi</i> “ mimo Asii.....	43

3.2.7	Vnímání mezilidských vztahů v kontextu východního pojetí „Tváře - <i>Mianzi</i> “	46
4	Závěr	51
5	Resumé.....	53
6	Seznam použité literatury	54
7	Seznam příloh	57

Seznam grafů, tabulek a příloh

1.1 Seznam grafů

Graf 1 Odpovědi respondentů na otázku: „Myslíte si, že jste byl/a dostatečně informován/a o konceptu „Tváře - <i>Mianzi</i> “ před tím, než jste se vydal/a do Číny?“	36
Graf 2 Odpovědi respondentů na otázku: „Odkud jste se o tomto konceptu „Tváře - <i>Mianzi</i> “ dozvěděl/a?“	37
Graf 3 Odpovědi respondentů na otázku: „Myslíte si, že se dá osvojit jednání/chování v rámci konceptu „Tváře - <i>Mianzi</i> “?“	38
Graf 4 Odpovědi respondentů na otázku: „Myslíte si, že i lidé, kteří v čínské kultuře nevyrostali, si mohou osvojit chování/jednání v souladu s konceptem čínské „Tváře - <i>Mianzi</i> “?“	39
Graf 5 Odpovědi respondentů na otázku: „Za jak dlouho se podle vás dá osvojit jednání/chování v rámci konceptu „Tváře - <i>Mianzi</i> “?“	40
Graf 6 Odpovědi respondentů na otázku: „Za jak dlouho si může člověk, který v čínské kultuře nevyrostal, osvojit jednání/chování v souvislosti s „Tvář - <i>Mianzi</i> “?“	41
Graf 7 Odpovědi respondentů na otázku: „Jakou roli hraje „Tvář - <i>Mianzi</i> “ ve vaší rodné zemi?“	42
Graf 8 Odpovědi respondentů na otázku: „Jakou roli hraje „Tvář - <i>Mianzi</i> “ ve vaší rodné zemi?“	43
Graf 9 Odpovědi respondentů na otázku: „Setkal jste se někdy s podobným konceptem jako „ <i>Mianzi</i> “ mimo Asii?“	44
Graf 10 Odpovědi respondentů na otázku: „Existuje ve Vaší rodné zemi nějaký obdobný společenský koncept jako v čínském prostředí „Tvář - <i>Mianzi</i> “?“	45
Graf 11 Volba 5 nejcharakterističtějších vlastností mezilidských vztahů v Číně podle východních respondentů.	48
Graf 12 Volba 5 nejcharakterističtějších vlastností mezilidských vztahů v Číně podle západních respondentů.....	48
Graf 13 Odpovědi respondentů na otázku: „Jak dlouho působil/ jste působili v Číně/Asii?“	50

1.2 Seznam tabulek

Tabulka 1 Osobní údaje respondentů	49
---	----

1.3 Seznam příloh

Příloha č. 1: Životopisy (dostupné na CD)

Příloha č. 2: Audio rozhovory (dostupné na CD)

Příloha č. 3: Dotazníky (dostupné na CD)

Příloha č. 4: Tabulky ke grafům (dostupné na CD)

Seznam zkratk

ČLR = Čínská lidová republika

Ediční poznámka

Pro přepis čínských znaků do latinky byla použita transkripce *pinyin*, v této práci zapsaná písmem Times New Roman - *kurzíva*.

1 Úvod

V této práci se zaměřím na srovnání vnímání konceptu „Tváře - *Mianzi*“ v rámci dvou odlišných kultur, a to kultury západní a východní. Kultura západní (dále Západ) bude reprezentována respondenty ze zemí vycházejících z liberálně – demokratických tradic a individualismu (USA, Francie, Německo apod.). Kultura východní (dále Východ) bude reprezentována ČLR, coby zemí zrodu konfuciánských tradic a jednoho z předních zástupců kolektivismu.

V první, teoretické části nejprve popíšu základní koncepty jednotlivých kultur. Dále charakterizuji koncept „Tváře - *Mianzi*“, uvedu příklady chování s ním spojovaným a zasadím je do kontextu daných kultur. Nakonec provedu srovnání uvedených skutečností a popíšu rozdíly.

Při tvorbě teoretické části jsem využila svých kontaktů získaných z pobytu v Číně a oslovila lidi, kteří jsou buď přímo odborníky na čínskou kulturu, nebo mají zkušenosti a poznatky vztahující se k tématu mé práce. Dva z nich jsou zároveň autory publikací, ze kterých čerpám v teoretické části mé práce. Jedna respondentka pochází z Číny, pracuje v oboru česko-čínských vztahů a již 18 let žije v České republice. V teoretické části budu také citovat z telefonických rozhovorů s vybranými respondenty, abych příklady a zkušenostmi názorně ilustrovala uvedenou teorii. Životopisy vybraných respondentů a záznamy telefonických rozhovorů, ze kterých vycházím, se nacházejí na přiloženém CD.

V druhé, praktické části, provedu výzkum pomocí dotazníků. Popíšu cílové skupiny respondentů a metodu sběru dat. Pro svůj výzkum si stanovuji čtyři základní otázky a hypotézy. První výzkumnou otázkou bude porovnání shod a rozdílů konceptu „Tváře - *Mianzi*“ mezi západní a východní kulturou. Hypotézou je, že pro východní kulturu bude hrát koncept „Tváře - *Mianzi*“ mnohem větší roli než pro kulturu západní. Cílem druhé výzkumné otázky bude zjistit, jak se mezi respondenty z Východu a Západu liší vnímání určitých vlastností charakterizujících mezilidské vztahy východní kultury. Hypotézou je předpoklad, že respondenti z Východu budou uvádět především vlastnosti charakteristické pro kolektivismus. Cílem třetí výzkumné otázky bude zjistit, zda si respondenti ze Západu před svou cestou do Číny uvědomovali obecnou podstatu a konkrétní požadavky konceptu „Tváře - *Mianzi*“ ve společenském styku a byli o nich dostatečně informováni. Hypotézou je, že nadpoloviční většina respondentů nebyla o

konceptu „Tváře - *Mianzi*“ před svou cestou dostatečně informována. Čtvrtou a poslední položenou otázkou je, zda je možné osvojit si chování v rámci konceptu „Tváře - *Mianzi*“ a pokud ano, tak za jak dlouho. Hypotézou je, že ano, přičemž jednu z klíčových rolí v určování času potřebného k osvojení konceptu bude hrát zájem dotyčného o daný koncept.

Na základě získaných dat zhodnotím mé výzkumné teze a vyvodím z nich závěry.

Velkou motivací k sepsání této práce byl můj roční pobyt v ČLR. Při něm jsem si uvědomila, že konceptem „Tváře - *Mianzi*“ je čínská společnost hluboce prostoupena. Narážela jsem na něj téměř ve všech aspektech běžného života. Zvyklosti vyžadovaly, abych určitým způsobem jednala, já jsem však k tomu neměla dostatek informací a zkušeností. Proto jedním z cílů této práce bylo i seznámit s „Tváří - *Mianzi*“ ty, kteří se do Číny chystají. Chci upozornit na situace, ve kterých se s konceptem „Tváře - *Mianzi*“ mohou setkat, a přispět tak k jeho lepšímu pochopení a zkrácení doby potřebné k jeho osvojení.

2 Teoretická část

Pro účely mého výzkumu je nezbytné nejprve osvětlit některé základní pojmy a teorie související s konceptem „Tváře - *Mianzi*“. Na základě jejich chápání pak v praktické části provedu výzkum a vyhodnotím jeho výsledky.¹

2.1 Základní koncepty kultury východní společnosti

Na pochopení konceptu „Tváře - *Mianzi*“ má znalost dané kultury mimořádný vliv, protože jde o pojem s kulturou úzce spjatý. Pro účely této práce byla za vzor východní kultury zvolena kultura čínská. A to hlavně z toho důvodu, že pojem „Tvář - *Mianzi*“ z hlediska konfuciánských tradic má své kořeny právě v Číně.² Čína byla také po mnoho generací kulturně izolována od okolních zemí, takže koncept „Tváře - *Mianzi*“ nebyl z tohoto pohledu tolik ovlivňován. Důležitým faktorem je i kolektivistický ráz čínské společnosti. Ten měl nezanedbatelný vliv především na hierarchické vnímání společenské struktury.³

2.1.1 Konfucianismus

Pokud chceme v plném rozsahu pochopit postavení jednotlivce v čínské společnosti, musíme se nejprve seznámit s myšlenkami filozofa Konfucia a jeho následovníků. Ačkoliv jde o učení staré více než dvě tisíciletí, jeho principy výrazně ovlivňují čínskou kulturu až do dnešních dnů. Jeho vliv dokonce přesáhl hranice Číny a ovlivnil způsob myšlení a formy chování celé východoasijské populace.⁴

Důležitým prvkem učení je takzvaná „cesta středu“. „Střed“ zahrnuje fundamentální koncepty umírněnosti, vyrovnanosti a vhodnosti. V praxi může být „cesta středu“ a harmonie aplikována na principy ovládající čínské způsoby života. Veškeré jednání obsahuje dva extrémy, přičemž každý z nich má své klady i zápory. Soustředění se pouze na jeden z extrémů je považováno za nevhodné, vždy by se měly brát v úvahu oba dva. Proto by se jedinec v neustále se měnícím prostředí měl vyvarovat lpění na extrémech a vydat se „střední cestou“. Pokud hodlá následovat

¹ Pozn. V práci je pojem „Tvář“ označována tvář jako všeobecný pojem, zatímco „Tvář - *Mianzi*“ označuje výhradně východní pojetí tváře.

² LIŠČÁK, 2013, s. 32.

³ HEBNAR, 2016, s. 26.

⁴ SELINGMAN, 2007, s. 74.

plynutí přírodních sil, může aplikovat jeden extrém v určité situaci a druhý extrém při její změně. Tímto způsobem se extrémy navzájem doplní a je nastolena harmonie.⁵

Konfucianismus předpokládá, že lidskost a dobrota jsou nedílnou součástí každého člověka. Důraz na vzdělání bez ohledu na společenskou třídu a původ odráží základní víru v to, že každý člověk by měl co nejlépe rozvíjet svůj potenciál.⁶ Jedinec má také schopnost kultivovat své morální kvality a zvyšovat svou sebekontrolu. Na tom je založena celá sociální a politická organizace tradiční čínské společnosti. Klade důraz na individuální morálku a umenšuje roli právních předpisů.

Konfuciánská filozofie má dalekosáhlý vliv na to, jak Číňané vnímají své rodiny, rodinné klany, sociální sítě a společnost jako celek. V konfuciánské společnosti je kladen důraz na dynamické vztahy mezi jednotlivci. Jedinec není vnímán pouze jako pasivní bytost přizpůsobující se své specifické roli v sociální síti, ale i jako činitel aktivně přispívající dalším stranám a společnosti jako celku.⁷ Konfuciánský koncept *Wu Lun* zahrnuje pět hlavních vztahů: panovník-ministr, otec-syn, starší bratr-mladší bratr, manžel-manželka a přítel-přítel. Zatímco první čtyři dvojice poukazují na hierarchické vztahy, pátá se vztahuje na sociální vztahy mezi osobami, které mají stejný společenský status. Z tohoto hlediska jsou veškerí jedinci ve společnosti určitým způsobem propojeni alespoň nejzákladnějším vztahem přítel-přítel.⁸

V sociálních vztazích také funguje princip vzájemnosti. Skupina s nižším sociálním postavením (například ministři, synové, mladší bratři a manželky) by měla poslouchat a respektovat druhou, výše postavenou stranu (například panovníky, otce, starší bratry, manžele). Níže postavená skupina pak na oplátku od výše postavené může očekávat shovívavost a oporu. Ve vztahu otce a syna je syn zavázán k poslušnosti svému otci. Otec je vázán ke spravedlivému a laskavému jednání se svým synem. Vzájemnost představuje ideální vzor řízení mezilidských vztahů. Pokud některá ze stran selže v následování tohoto vzoru, vztahová harmonie a společenský řád jsou považovány za narušené.⁹

⁵ JI, LEE a GUO, 2010, s. 157.

⁶ YUM, 1988, [cit. 2017-03-01].

⁷ HWANG a HAN, 2010, s. 481.

⁸ CHENG, LO a CHIO. 2010, s. 415.

⁹ CHENG, LO a CHIO. 2010, s. 421.

Konfuciánská doktrína slušnosti poskytuje strukturu sociálním interakcím v čínské společnosti. Další důležitá doktrína, shovívavost, tvoří základy všech sociálních vztahů. Jádrem shovívavosti je „milovat všechny lidi“. Shovívavost také zahrnuje širší soubor hodnot jako jsou úcta, laskavost, oddanost a smířlivost. Konfuciánské učení praví, že nejlepším způsobem jak kultivovat shovívavost, je vcit'ování se do ostatních a následně s nimi podle toho jednat.¹⁰

Ideálem je takzvaný „nadřazený člověk“. Ten by měl žít podle zásad slušnosti a shovívavosti. Při zaujímání různých rolí by se měl vždy v souladu se slušností chovat ctnostně. Například ministr by měl být jako osoba věrný a loajální k panovníkovi. Jako manžel by měl prokazovat spravedlnost a poctivost při jednání se svou manželkou. Tyto konfuciánské doktríny se postupem času staly v čínské společnosti rituálem a normou.¹¹

2.1.2 Kolektivismus

Filozof Andrew Bersntein definoval kolektivismus slovy: „ Je to politická teorie, která praví, že vůle lidu je všemocná a jedinec se musí podřídít; že společnost jako celek, ne jedinec, je jednotkou morální hodnoty. ... Kolektivismus je použitím altruistické etiky v rámci politiky.“¹²

Kolektivismus je důležitým prvkem tradiční čínské společnosti. Je založen na úzce propojené sociální struktuře, která upřednostňuje cíle skupiny před potřebami jednotlivce. Z hlediska definice jde o takzvaný kolektivismus vertikální. Ten zdůrazňuje především integritu zájmové skupiny (např. rodiny, státu) a od jedince očekává, že se v případě potřeby pro blaho zájmové skupiny obětuje. Čínská kultura bývá proto popisována jako skupinově orientovaná a jedinci často věří, že základní jednotkou společnosti je spíše skupina než jedlivec.¹³

Naproti tomu kolektivismus horizontální staví na předpokladu, že všichni jedinci jsou si víceméně rovni, je však respektována jejich fundamentální odlišnost a v rámci skupiny je preferováno demokratické rozhodování.¹⁴

¹⁰ HWANG a HAN, 2010, s. 492.

¹¹ WU a TSENG, 1985, s. 7.

¹² KHALDUN, 2013, [cit. 2017-03-01].

¹³ HOFSTEDE, G, HOFSTEDE, J a MINKOV, 2010, s. 89-102.

¹⁴ SELINGMAN, 2007, s. 56.

Z historického hlediska je důležité zmínit, že v Číně bylo po mnoho generací hlavním zdrojem obživy zemědělství. To vyžadovalo velkou míru kooperace a vzájemné podpory. V dobách čínského císařství tak hrála důležitou roli rodina, často široce rozvětvená.¹⁵

Oproti Evropě, kde průmyslová revoluce postupovala mílovými kroky, v Číně přetrvávala na začátku 20. století převážně agrární ekonomika. Můžeme to přičíst například její tradiční izolovanosti nebo fundamentálně odlišné struktuře společnosti. Nástup komunismu však znamenal velký obrat.¹⁶ Nezpochybnitelná autorita císaře byla nahrazena kultem osobnosti vůdce a důraz se z rodiny přenesl na pracovní kolektiv (*danwei*). Ten rozhodoval o mnoha aspektech života zaměstnanců, hluboce zasahoval i do jejich soukromého života. Zaměstnanci neměli možnost volby, byli do kolektivů přidělováni a v daných pracovních pozicích zpravidla setrvali až do konce svého produktivního života. Kolektiv přiděloval i ubytování, určoval karierní postup, mzdu a přístup ke zdravotní péči. Přístup k nedostatkovému zboží (např. cukru, obilí, vepřovému masu, benzínu, apod.) byl možný pouze díky kuponům přidělovaným kolektivem. V současné době, hlavně v důsledku pronikání zahraničních firem na čínský trh, vliv *danwei* slábne. Zaměstnanci mají například možnost měnit prostřednictvím inzerce svá pracovní místa. Dochází tak k transformaci, která do čínského kolektivismu zavádí určité prvky individualismu, charakteristické spíše pro západní svět.¹⁷

Respondent Tomáš Kučera v rozhovoru uvádí, že se při svém působení v Číně už setkal s příklady nerespektování chování podle konfuciánských tradic. Podle jeho názoru se jedná hlavně o generaci mladých jedináčků, kteří nebyli v rámci těchto tradic dostatečně vychováni. Uvádí to na příkladu: „Nastoupil k nám nový spolupracovník, který měl pracovat pode mnou a dělat, co já řeknu. Zadal jsem mu určitou práci a on mi řekl, že to dělat nebude, a ať to dělám sám. Pak na mě přede všemi v kanceláři zařval... (“You gotta be fucking kidding me“)...a já nechápal, jak se někdo může takto v Číně chovat. Takže z mé zkušenosti má tato generace jedináčků úplně jiné chování. A pokud je správnému chování nenaučí rodiče, tak je to bude muset naučit ta starší generace.“ Chování dotyčného pro něj nakonec mělo nepříznivé následky. Starší

¹⁵ LIŠČÁK, 2008, s. 296.

¹⁶ LIŠČÁK, 2008, s. 318.

¹⁷ SELINGMAN, 2007, s. 97.

generace, nadřizení, považovali jeho výstup za nepřijatelný a mladíkovi ukončili pracovní poměr.

2.2 Základní koncepty kultury západní společnosti

Společnost, kterou označujeme za „západní“, prošla ve srovnání s tou „východní“ diametrálně odlišným vývojem. Evropský kontinent se stal domovem mnoha odlišných kultur s odlišnými jazyky a tradicemi. Jednotícím prvkem se ve středověku stalo křesťanství. Bůh byl považován za nejvyšší autoritu a Ježíš Kristus za morální vzor. Vazba křesťanství na strukturu a fungování společnosti však nebyla tak pevná jako v případě konfucianismu v Číně. To je patrně důsledkem toho, že křesťanství nemělo původ v Evropě, ale v oblasti Blízkého východu, odkud se v průběhu mnoha staletí postupně rozšiřovalo.¹⁸

Naproti tomu individualismus můžeme se západní kulturou ztotožnit. Nejedná se o náboženství, ale spíše o hodnotový systém, který není vázán na konkrétní prostředí. Vznikl jako reakce na potřeby jedince a spolu s dalšími liberálními a humanistickými hodnotami položil základ společenského zřízení, které západní civilizaci dominuje.¹⁹

2.2.1 Individualismus

Výraz „individualismus“ má v rámci sociální a politické filozofie množství významů.

Už německý filozof Immanuel Kant ve svém díle zdůrazňoval důležitost vůle jedince. Zastával názor, že myšlenka svobody je neoddělitelně spjata s konceptem autonomie a univerzálním pojetím morálky.²⁰

Americký psychoterapeut Nathaniel Branden definoval individualismus jako eticko-psychologický a zároveň eticko-politický koncept: „Jako eticko-psychologický koncept, individualismus vyjadřuje postoj, že lidská bytost by měla myslet a soudit nezávisle, respektujíc pouze suverenitu jeho či její mysli; tudíž je důvěrně spojena s konceptem autonomie. Jako

¹⁸ HOSFTEDE a BOND, 1988, [cit. 2017-07-02].

¹⁹ SELINGMAN, 2007, s. 99.

²⁰ HWANG a HAN, 2010, s. 481.

eticko-politický koncept, individualismus prosazuje nadřazenost lidských práv, princip, že lidský jedinec je hodnotou sám o sobě a skutečným životním cílem je sebevyjádření.²¹

Individualismus bývá spojován také s humanismem, protože předmětem zájmu obou je lidská bytost, v případě humanismu s důrazem na práva a důstojnost jedince. Z politického hlediska je také důležité zmínit liberalismus. Ten, coby produkt evropského osvícenství v 17. století, odmítal práva šlechty, státní náboženství a absolutistické monarchie. Naopak prosazoval rovnost a svobodu (např. svobodu slova, tisku, svobodné vyznání, občanská práva, volný trh...). I když byly tvrdě potlačovány, myšlenky liberalismu pronikaly postupně do vlád a zřízení v rámci Evropy a mnoha zemí západního světa. Průmyslová revoluce, rušení poddanství a nevolnictví a vznik demokratických společností jim poskytly živnou půdu. Liberální demokracie se tak stala dominantní silou Západu.²²

Poselství individualismu skrz liberální myšlenky jsou jasně patrné v textu Deklarace nezávislosti Spojených států amerických, podepsané 4. července 1776. Dokument, kterým třináct amerických kolonií, které byly v té době ve válce s Velkou Británií, vyhláší, že již nejsou pod britskou nadvládou a považují se za suverénní státy: „ Když v průběhu lidských událostí nastane některému národu nutnost zrušit politické závazky, které jej poutají s národem jiným, a zaujmout mezi mocnostmi světa své vlastní a rovné místo, k němuž jej opravňují zákony přírody a jejího Boha, vyžaduje si náležitá úcta k mínění světa, aby takový národ vyhlásil důvody, jež jej k odtržení vedou.²³

Pokládáme za samozřejmé pravdy, že všichni lidé jsou sobě rovni, že jsou obdařeni svým stvořitelem určitými nezcizitelnými právy, že mezi tato práva náleží život, svoboda a sledování osobního štěstí. Že k zajištění těchto práv se ustanovují mezi lidmi vlády, odvozující svojí oprávněnou moc ze souhlasu těch, jimž vládnou. Kdykoliv počne být některá vláda těmto cílům na překážku, má lid právo ji změnit nebo zrušit a ustanovit vládu novou, která by byla založena na takových zásadách a měla svoji

²¹ BRANDEN, 2007, [cit. 2017-15-02].

²² HOFSTEDE, G, HOFSTEDE, J a MINKOV, 2010, s. 45.

²³ JEFFERSON, 2000, s. 126.

pravomoc upravenou takovým způsobem, jak uzná lid za nejvhodnější pro zajištění své bezpečnosti a svého štěstí.“²⁴

Individualismem v mezi společenské psychologie se ve 20. století zabýval nizozemský vědec Geert Hofstede. Použil individualismus jako jeden z porovnávacích aspektů ve své Teorii kulturních dimenzí.²⁵ Na jeho práci pak navázal americký kulturní psycholog Shalom H. Schwartz ve své Teorii základních lidských hodnot. Na základě výsledků těchto teorií můžeme definovat některé základní vlastnosti, které jsou typické pro daný typ společnosti. V případě společnosti individualistické se například jedná o hodnoty jako jsou soutěživost, samostatnost, osobní iniciativa, kreativita... Oproti tomu v kolektivistických společnostech převládají hodnoty jako poslušnost, uctívost, úcta ke starším, vyhýbavost...²⁶

2.3 „Tvář“

Žijeme ve světě, v němž se sociální interakci nelze vyhnout. Každý jedinec je nucen jednat s ostatními, ať už tváří v tvář nebo zprostředkovaně, nepřímou. Při každém z těchto kontaktů má jedinec sklon jednat na základě toho, co můžeme nazývat „Tvář“. Ta je tvořena šablonou verbálního a neverbálního jednání, kterým jedinec vyjadřuje svůj pohled na situaci a jeho prostřednictvím i zhodnocení účastníků, zvláště sebe sama.²⁷

Američtí antropologové Brownová a Levinson rozdělili „Tvář“ do dvou kategorií. „Pozitivní tvář“ odkazuje k potřebě uznání a chvály od určitých osob za určité aspekty osobnosti, kterých si jedinec vysoce cení. „Negativní tvář“ odkazuje k potřebě svobody konání a osvobození se od překážek. Přestože Brownová a Levinson považovali „Tvář“ za obecnou potřebu, koncept „Tváře“ v jejich podání, především veřejný obraz nezávislosti zdůrazňovaný „Negativní tvář“, s sebou přináší určité kulturní hodnoty, jež se liší od konceptu „Tváře - *Mianzi*“ v konfuciánských kulturách.²⁸

²⁴ HOFSTEDE, G, HOFSTEDE, J a MINKOV, 2010, s. 69.

²⁵ HOFSTEDE, G, HOFSTEDE, J a MINKOV, 2010, s. 29.

²⁶ SCHWARTZ, 1994, s. 98.

²⁷ SELINGMAN, 2007, s. 158.

²⁸ BROWN a LEVINSON, 1987, [cit. 2017-03-01].

Kanadsko-americký sociolog Erving Goffman ve své práci definoval řadu důležitých pojmů a definicí spojených s „Tvář“ a mezilidským chováním obecně. Goffman definoval „Tvář“ jako veřejný obraz vytvořený hercem v očekávání potlesku. Při jakékoli sociální interakci může některý z účastníků nárokovat tvrzení, že ovládá či vlastní některou z vysoce ceněných hodnot společnosti (například bohatství, úspěch nebo dovednost). Když ostatní toto tvrzení uznají a přijmou, účastník získá „Tvář“. Pokud je toto tvrzení zpochybněno či odmítnuto, účastník „Tvář“ ztrácí. Na základě této definice nemá jedinec stálý nárok na „Tvář“. Jeho „Tvář“ se liší v závislosti na situaci.²⁹

Pokud jedinec v souladu se sebereprezentací přijme určitou „Tvář“, předpokládá se, že se v souladu s ní bude i chovat. V různých společnostech je po něm různými způsoby vyžadováno, aby se zdržel určitých činností, protože mu to v rámci jeho role nepřísluší, zatímco jiné činnosti je nucen vykonávat, i za cenu velkých ztrát a obětí.³⁰ Při účasti na situaci, kdy si jedinec udržuje danou „Tvář“, bere na sebe zároveň i odpovědnost za proud událostí, kterým bude vystaven. Musí zajistit, že bude zachován určitý řád a veškeré jeho konání bude v rámci daném jeho tváří. Pokud se tím řídí hlavně z hlediska povinnosti k sobě samému, mluvíme o pýše, pokud je pro něj důležitější povinnost k vyšším společenským celkům, jedná se o čest. Pokud jeho pohnutky vycházejí ze starosti o postoj a vyjadřování skrz fyzický kontakt, vlastní tělo a emoce, mluvíme o důstojnosti.³¹

Stejně jako v případě znalosti norem v rámci sebereprezentace, je od jedince očekáváno chování v souladu s pravidly ohleduplnosti. Měl by do určité míry chránit pocity a „Tváře“ ostatních zúčastněných. A měl by tak činit úmyslně, na základě identifikace s ostatními a jejich pocity.

Osoba, která s chladnou „Tvář“ přihlíží ponížení druhého, je v západní společnosti považována za *bezcitnou*. Osoba, která se bez emocí podílí na svém ponižování, je zase považována za *nestoudnou*.³²

Společným efektem dodržování norem sebereprezentace a ohleduplnosti je stav, kdy je jedinec schopen udržovat jak vlastní „Tvář“, tak „Tváře“ ostatních účastníků. To

²⁹ GOFFMAN, 1967, s. 99.

³⁰ WANG, 2013, [cit. 2017-01-03].

³¹ GOFFMAN, 1967, s. 155.

³² GULLOVÁ, 2013, s. 170.

poskytuje příležitost k tomu, aby postoje všech zúčastněných náležitě vynikly. Nastává tak stav, kdy každý dočasně přijímá postoj toho druhého. Tento druh vzájemného přijetí tvoří základní rys interakce, především při rozhovorech tváří v tvář. Pokud jedinec vycítí, že jedná v rámci své „Tváře“, promítá se do jeho konání zpravidla sebedůvěra a jistota. Pociťuje také určité bezpečí a úlevu.³³

„Tvář“ jedince může utrpět, pokud nějakým způsobem vyjde najevo informace ohledně jeho hodnoty ve společnosti, která, ani při velké snaze, není v souladu s postojem, který jedinec zastává. Jedinec také může ztratit „Tvář“, pokud při jednání s ostatními nezaujal postoj, který je od něj v dané situaci očekáván. „Ztráta tváře“ bývá v západních a východních společnostech vnímána a hodnocena odlišným způsobem. To je způsobeno mnoha faktory, jak společenskými, tak psychologickými. Tyto faktory také hrají roli v takzvaném „Dávání Tváře - *Mianzi*“, které je charakteristické téměř výhradně pro kultury východní.³⁴

2.3.1 Ztráta „Tváře“

Pokud jedinec „Tvář“ ztrácí, jeho bezprostřední pocity se zpravidla vážou k nepatřičnosti a nesouladu, který ztrátou jeho „Tváře“ nastal. Vzhledem ke své reputaci a podílu na dané události se jedinec může cítit podřadně, zahanbeně. Později se navíc může cítit špatně, protože spoléhal na to, že daná událost podpoří jeho obraz sebe sama, obraz, na který se citově upnul a který je náhle v ohrožení. Tyto pocity ho mohou vyvést z míry, zmást a dočasně omezit v jednání. Může následovat fyzické a psychické zhroucení, pocity hanby a rozhořčení. Pocit, ať už oprávněný či ne, že je ve svém stavu ostatními vnímán jako neužitečný, může dále přispívat k jeho citové újmě.³⁵

Frijda a Mesquita předpokládají, že vliv kultury na prožívání emocí se jednak odvíjí od toho, jak významná je daná emoce pro individuum a také od toho, jak je ceněna společností. Emoce jsou z hlediska své vhodnosti a přijatelnosti v různých kulturách vnímány různě. V konfuciánsky založených společnostech, jako je ta čínská, můžete ztratit „Tvář - *Mianzi*“ už tím, že emoce dáte najevo. Pokud například nadřizený přede všemi na pracovišti křičí na svého podřízeného, ztratí tím před ostatními „Tvář - *Mianzi*“. Nezáleží na tom, zda měl pádný důvod k tomu, aby se rozčílil. Tím, že dal

³³ HO, 1976, [cit. 2017-25-02].

³⁴ HO, 1976, [cit. 2017-15-02].

³⁵ HWANG, 1987, [cit. 2017-03-03].

najevo svůj vztek, narušil u ostatních svůj obraz člověka, který se za každých okolností dokáže ovládat.³⁶ Oproti tomu, pokud se podobná příhoda stane ve firmě na Západě, pracovní kolektiv se většinou na danou situaci dívá optikou „viny“, a ne „hanby“. Pokud si podle nich pracovník vyčinění zasloužil, považují nadřízeného za přísného, ale v právu. Lišit se také nejspíš bude i to, jak daný pracovník bude epizodu vnímat. Zatímco na Západě může uznat chybu, případně ji i napravit a pak se s nadřízeným udobřit, na Východě ztratí „Tvář - *Mianzi*“, protože je mu před ostatními dáno najevo, že svou práci nevykonává dobře nebo si neplní povinnosti. Důsledky pro jeho kariéru jsou pak většinou nezvratné.³⁷ Vít Vojta popsal, jak je podle něj chování popsané v příkladu výše vnímáno na Východě: „Základní podstatou věci je, že někoho urážet je společensky nepřijatelné, je to bráno jako naprostá naivita, hloupost. Spousta lidí je schopna se hádat a druhé přede všemi zašlapat do země, protože mají v určitém problému pravdu a zaleží jim na jejich vlastní hrdosti a pýše, tak na tohle se nehraje. Tady platí pravidlo, že nepřítel si uděláte na doživotí.“

Scott D. Seligman ve své knize Čínská obchodní etiketa uvádí řadu příkladů, ve kterých je možné „Tvář - *Mianzi*“ ztratit. Jde například o veřejnou urážku osoby nebo i prosté odmítnutí pozvání na večeři bez dostatečného zdůvodnění. V tomto případě může ztratit „Tvář - *Mianzi*“ hostitel. Přímé odmítnutí něčí prosby je také považováno za neslušné. Pro zachování „Tváře - *Mianzi*“ se proto například uvádí, že daná prosba je „složitá“ nebo „obtížná“.³⁸

Ztráta „Tváře - *Mianzi*“ v Číně nevede pouze ke ztrátě společenského postavení, ale navíc ztrapňuje rodinu provinilce. Jde tak o vysoce nežádoucí mezilidskou událost. Na základě toho lze předpokládat, že Číňané projevují značný zájem o to, jak jsou vnímáni a hodnoceni. To může dále rozvíjet jejich obavy, vést k vyhýbání se přímé komunikaci a snaze naplňovat očekávání druhých za účelem dosažení společenského uznání, udržování harmonie ve vztazích, zachování „Tváře - *Mianzi*“ a vyhnutí se společenským sankcím.³⁹

Obavu o ztrátu „Tváře - *Mianzi*“ v souvislosti s rodinnou ctí dobře ilustruje příklad respondentky Chenxi, která je původem z Číny, ale žije se svým manželem,

³⁶ FRIJDA a MESQUITA, 1994, [cit. 2017-20-03].

³⁷ HWANG, 1987, [cit. 2017-15-03].

³⁸ SELINGMAN, 2007, s. 61.

³⁹ GULLOVÁ, 2013, s. 170.

který je poloviční Čech, už 18 let v Praze. Chenxi v rozhovoru uvádí: „S manželem jsme museli mít dvě svatby, jednu v Číně a jednu v České republice. Svatbu v Číně pořádala má široká rodina. Jednalo se o mimořádně důležitou událost, proto byla důkladně naplánována a prokonzultována, hlavně mezi prarodiči a staršími členy rodiny. I když jsme si s manželem přáli svatbu v Praze, museli jsme ještě jednu uspořádat v mé rodné vesnici. Kdybychom tak neučinili, mí rodiče by ztratili „Tvář - *Mianzi*“ před ostatními členy rodiny, protože by „slavnostně neprodali“ svou dceru.“

Dalším ze způsobů, jak v Číně někomu přivodit ztrátu „Tváře - *Mianzi*“, je neprokázat dotyčnému úctu, jakou si zaslouží – nebo jakou si dotyčný myslí, že si zaslouží.⁴⁰ Seligman to ilustruje na příkladu jedné společnosti v Pekingu, kde byl zvolen generální ředitel. Důležitou roli při jeho volbě hrál i čínský průmyslový úřad, jenž vybraného kandidáta doporučil. Při slavnostním uvedení nového ředitele do funkce ale nikdo ředitele čínského průmyslového úřadu nepozval. Přestože nebyl zaměstnancem podniku, to, že nebyl pozván, bylo považováno za projev neúcty. Z tohoto příkladu je dobře patrné, že „Tvář - *Mianzi*“ se v Číně váže i k úřadům a firmám. Proto je často přípustné, ba dokonce žádoucí jednání, které by na Západě mohlo působit krajně nevhodně.⁴¹

2.3.2 Zachování/získání „Tváře“

Seligman uvádí: „*Mianzi* je pravděpodobně jedním ze tří klíčových stimulů, které dnes v Číně určují veškeré chování – těmi zbylými dvěma jsou peníze a moc. Ovšem všechny tři prvky spolu souvisejí. Pokud někdo používá peníze a moc (což Číňané dělají často) k tomu, aby si žil na vysoké noze, tedy nosil hezké oblečení, večerel v lepších restauracích, kupoval krásné věci a vůbec dělal všechno pro to, aby své bohatství či vliv vystavoval před ostatními na odiv, dělá to v zásadě kvůli své tváři.“⁴²

Z toho logicky vyplývá, že v Číně je k vybudování a udržení „Tváře - *Mianzi*“ potřeba stabilní, stále prostředí. Aby si dotyčný mohl dostatečně vybudovat „Tvář - *Mianzi*“, je důležité, aby žil na jednom místě a mohl tak postupně formovat mínění ostatních. Pokud změní prostředí, je nucen vstoupit do nových nákladných investic v

⁴⁰ GOFFMAN, 1967, s. 273.

⁴¹ SELINGMAN, 2007, s. 187.

⁴² SELINGMAN, 2007, s. 186.

rámci nové společnosti.⁴³ Jako příklad uvedu další část vyprávění respondentky Chenxi: „ Při organizaci naší svatby v Praze jsme byli postaveni před dilema, koho pozvat na hostinu, protože kapacita sálu byla omezená. Já s manželem jsme tu měli mnoho přátel a nechtěli jsme žádného z nich vynechat. Navíc rodiče, aby si udrželi tvář, museli pozvat všechny své krajany žijící v Praze. Nakonec jsme situaci vyřešili tím způsobem, že jsme uspořádali dvě různé hostiny. Jednu pro čínské krajany a druhou pro ty ostatní.“

V západních společnostech bývá „zachování tváře“ naopak vnímáno především z hlediska morálního. Váže se například k hodnotám, jež jsou spojovány se „slušným chováním“, například ohleduplností, plněním daných slibů, nepomlouváním ostatních. Jedinec si udržuje tvář tím, že se chová v souladu s „Tvář“, kterou dlouhodobě prezentuje.⁴⁴

2.3.3 Dávání „Tváře“

V Číně je možné někomu dát „Tvář - *Mianzi*“ například tím, že se přede všemi chválí jeho schopnosti nebo vědomosti. Kolega v práci je označen za „opravdového odborníka ve svém oboru“, i když ten, který danou chválu pronesl, kvality dotyčného vůbec nezná nebo dokonce ví, že to, co pronesl, ve skutečnosti vůbec neodpovídá pravdě. Cílem tohoto konstatování totiž není charakterizování daného pracovníka, ale zvýšení jeho hodnoty ve společnosti.⁴⁵

Relativita pravdy ve vztahu k dávání „Tváře - *Mianzi*“ a činností s „Tvář - *Mianzi*“ spojených všeobecně, je jednou z věcí, která se může zdát lidem ze Západu těžko pochopitelná.⁴⁶ Jan Hebnar v rozhovoru uvádí následující příklad: „Mám příběh, který se nestal přímo mně, ale kolegovi. Příběh byl o tom, že stavěli v jednom čínském městě plynové potrubí. Britská firma byla dodavatelem dané zakázky a Čína to stavěla, ale nefungovalo jí to. Volalo se tedy do Londýna, londýnským inženýrům, aby to opravili. Z Londýnské pobočky byli vysláni dva Britové. Ti pak zjistili, že Číňané mají špatně vypočtenou konstantu ve výpočtu. Londýnský inženýr to řekl na plnou hubu před čínskými kolegy, že je chyba na straně Číny. Poté se k tomu vyjádřil i druhý britský

⁴³ LATOURETTE, 1964. s. 145.

⁴⁴ JI, LEE a GUO, 2010, s. 166.

⁴⁵ WYER a HONG, 2010, s. 623.

⁴⁶ HEBNAR, 2016, s. 27.

inženýr z Pekingu, který řekl, že je potřeba to ještě probrat a vzal si stranou čínského šéfa. Prověřoval papíry s předchozími výpočty, kde si všiml, že výpočet konstanty je chybný. Oba dva vzali papír, který obsahoval periodické tabulky a řekli, že není chyba to, že stavba byla špatně postavena ani v tom, že dodávka byla špatně dodána, ale v tom, že daný papír s periodickou tabulkou obsahoval telefonní čísla.“ Čínská strana tak našla řešení, které jí umožnilo vyhnout se přiznání viny. Zároveň nechtěla nespravedlivě obvinít stranu britskou, proto přišla s vyloženě absurdním tvrzením. V tomto případě je všem zúčastněným stranám jasné, že poskytnuté vysvětlení není pravou příčinou problému, ale provinilcům byla dána „Tvář - *Mianzi*“, o kterou by jinak přišli.

Jak uvádí Scott D. Seligman: „Pravda na „*Mianzi*“ zkrátka nemá. Pokud někomu neslouží ke zvláštním účelům, téměř vždycky při střetu s tváří prohrává.“⁴⁷

Další podobou „dávání Tváře - *Mianzi*“ je prokázání projevu úcty v rámci konfuciánského principu vzájemnosti. Respondentka Chenxi v závěru příběhu o své svatbě uvedla následující příklad: „Podobně jako v Čechách, i v Číně se na oslavách vybízí k přípitku. Zatímco v Čechách se za jistých okolností odmítnutí přípitku tolik neřeší, v Číně je to neodpustitelná nezdvořilost. Tak se stalo, že na oslavě naší svatby pořádané pro čínské krajany v Praze, vyzvala moje teta k přípitku mého manžela. Manžel byl abstinent, tak zdvořile skleničku alkoholu odmítl. Ale teta se nedala odbýt, naléhala čím dál víc. Nakonec mu řekla: „Jestli si se mnou nepřipiješ, tak mi nedáš tvář!“ Ale manžel trval na svém, zvítězila jeho česká povaha. Nerespektoval důraznou upomínku od staršího, a tím ho urazil.“ Na tomto příkladu je jasné vidět, jak důležitá je pro Číňany úcta ke starším a členům rodiny. Přestože novomanžel zdvořile odmítal, jeho abstinence ani zdvořilost nebyly v očích jeho příbuzné dostatečným argumentem k tomu, aby se vyhnul povinnosti si s ní připít.

2.4 Východní pojetí konceptu „Tváře - *Mianzi*“

Lidem západního světa se při prvním kontaktu s lidmi z Číny může zdát koncept „Tváře - *Mianzi*“ v konfuciánské společnosti příliš komplikovaný a těžko pochopitelný. Při snaze o vystopování jeho kulturního původu je nezbytné se především zaměřit na

⁴⁷

SELINGMAN, 2007, s. 194.

system konfuciánské etiky. Ta praví, že všichni lidé jsou navzájem vázáni vztahy. Interakcí v rámci těchto vztahů si jedinec vytváří svou „Tvář - *Mianzi*“.⁴⁸

Prvním autorem, který se snažil vystopovat kulturní původ čínského konceptu „Tváře - *Mianzi*“, byl německý misionář Wilhelm (1926). Naznačil, že kulturní kořeny čínského charakteru tvoří konfucianismus a taoismus. Konfuciánský důraz na harmonii tak tradičně vede Číňany k tomu, aby usilovali o zásluhy skrz společenský řád v rámci jejich klanu. Starost o „Tvář - *Mianzi*“ je označována za klíčový mezilidský dynamický činitel ve východoasijských kulturách.⁴⁹

Nerovná distribuce moci v čínské společnosti určuje lidem odlišné pozice v rámci společenského postavení. Jedinec získá více „Tváře - *Mianzi*“, a tím i více respektu, pýchy a důstojnosti jako důsledek svého postupu v rámci společenské hierarchie. Naproti tomu moc a „Tvář - *Mianzi*“ jedince bude umenšena, pokud jedinec neočekávaně v rámci společenské hierarchie sestoupí. Například manažer bude mít více „Tváře - *Mianzi*“ před podřízenými, zatímco před nadřízeným bude jeho Tvář - *Mianzi*“ umenšena.⁵⁰

„Tvář - *Mianzi*“ jedince má kvantitativní a poziční aspekt. Z hlediska kvantitativního můžeme tvrdit, že hodnota „Tváře - *Mianzi*“, kterou jedinec má, je závislá na jeho vlastním úsilí. Kvality jako tvrdá práce, služba společnosti, výjimečné znalosti, hromadění majetku, dobrá pověst a příkladné chování mohou navýšit hodnotu „Tváře - *Mianzi*“ ve společnosti. Naproti tomu, poziční hledisko se odvíjí od vztahů v rámci sociální sítě. Čím větší (nebo menší) je společenská síť, do které jedinec náleží a čím mocnější (či méně mocní) jsou lidé, se kterými udržuje vztahy, tím působivěji (nebo méně působivě) bude ostatními z hlediska pozice moci vnímán. Z toho přirozeně vyplývá, že zdroje moci čínské společnosti jsou kvantitativními a pozičními aspekty „Tváře - *Mianzi*“ jedince charakterizovány.⁵¹

48 BUTTERY a LEUNG, 1998, [cit. 2017-15-03].

49 HWANG a HAN, 2010, s. 387.

50 BUTTERY a LEUNG, 1998, [cit. 2017-8-03].

51 HWANG, 1987, [cit. 2017-02-02].

Koncept „Tváře - *Mianzi*“ má zásadní důležitost pro pochopení sociálních vztahů v čínské společnosti. Pro Číňany je význam „Tváře - *Mianzi*“ tak značný, že v podstatě představuje vzájemně restriktivní, až nátlakovou sílu mezi členy skupiny.⁵²

V čínské kultuře existují dva koncepty „Tváře“: *lian* a *mianzi*. Ve 40. letech 20. století osvětlila čínská antropoložka Hu význam mnoha čínských pojmů a frází z běžného života vztahujících se k těmto konceptům. Podle Hu se *lian* váže k osobní integritě a morálce a ztráta *lian* „činí jeho (či její) správné fungování v rámci komunity nemožným“. „*Mianzi*“ se váže k sebehodnocení dosaženém skrz úspěchy a k její ztrátě přispívá odhalování svých slabostí a problémů před ostatními.⁵³

Podle Víta Vojty je „Tvář - *Mianzi*“ v podstatě otázkou společenského kapitálu.⁵⁴ V rozhovoru tuto myšlenku upřesňuje následujícími slovy: „Zde v Asii to společnost bere hodně vážně. Budování pozice je tu mnohem složitější než na Západě. Z mého pohledu jde o určitou visačku, jmenovku, masku, kterou má každý člen, musí s ní nějak zacházet a ostatní mu ji buď berou, nebo po ní šlapou. Jde o rámcové pojetí tohoto pojmu.“

2.5 Západní pojetí konceptu „Tváře“

Tak jako se liší čínská a západní kultura, liší se i vnímání „Tváře“ v rámci těchto společností. Neoddiskutovatelnou roli hraje jak rozpor mezi kolektivismem a individualismem, tak i rozdílné vnímání způsobené dalšími hodnotovými a politickými systémy (například liberální demokracie / komunismus). Ve spojitosti se Západem mluvíme o takzvané „kultuře viny“ (guilt culture). Jedná se o koncept společnosti, kde primární sociální kontrolu zajišťuje vštěpování pocitu viny v případě, kdy se jedinec dopustí jednání, o kterém je přesvědčen, že je nežádoucí. Oproti Číně se tak pocit viny spíše než ke kolektivu, rodině a společnosti jako celku vztahuje spíše k obavě z porušení zákona. Samozřejmě i na Západě existují nepsané společenské normy a zákony, jejichž porušením se jedinec může společensky „znemožnit“, ale důsledky zpravidla nebývají tak společensky závažné jako v případě čínské kultury.⁵⁵

⁵² HO, 1976, [cit. 2017-23-02].

⁵³ HU, 1944, [cit. 2017-12-03].

⁵⁴ VOJTA, 2011, s. 154.

⁵⁵ HIEBERT, 1986, s. 126.

Západní „Tvář“ vychází z odlišných kulturních tradic. Místo konfucianismu tvoří její hodnotové základy hlavně křesťanská morálka a myšlenky odvozené z individualismu. Logicky tak můžeme vyvodit, že hodnotový a motivační systém spojovaný s „Tvář“ bude odlišný od toho východního. Jeho středem je vlastní „já“ a jeho potřeby. Společnost je vnímána jako podpůrný systém seberealizace a uspokojování potřeb. Být individualistou však automaticky neznamená být sobcem. V tomto směru hrají důležitou úlohu povahové rysy jedince, stejně jako jeho vnímání morálních hodnot a priorit. Na základě těchto rozdílů se liší i vnímání toho, co považuje za vlastní „tvář“ a „tvář“ toho druhého. Někdo tak může za zásadní měřítko „Tváře“ považovat hodnotu nashromážděného majetku, zatímco jiný si nade vše cení upřímnosti a laskavosti. Oproti Východu tak nejsou parametry „Tváře“ pevně společensky definovány, proto je její důležitost a moc ve srovnání s „Tvář - *Mianzi*“ mnohem menší.⁵⁶

2.6 Hlavní rozdíly mezi individualistickým Západem a kolektivistickým Východem

Hofstede uvádí, že svou definici individualismu a kolektivismu, stejně jako rozsah hodnot, odvozuje od západního „mentálního programování“. Individualismus reprezentuje společnost s volnějším pouty mezi jednotlivci. U jedince se předpokládá, že se bude starat hlavně o sebe a svou nejbližší rodinu. Naproti tomu kolektivismus reprezentuje společnost, kde jsou jedinci už od narození integrováni do silných, soudržných skupin, které je v průběhu života ochraňují výměnou za jejich bezpodmínečnou loajalitu. Tyto charakterizace zahrnují jak mezilidský, tak normativní rozměr individualismu a kolektivismu.⁵⁷

Důvodem, proč v je v čínské kultuře „Tvář - *Mianzi*“ ceněna mnohem více než v kulturách Západu, je fakt, že obě kultury jsou založeny na rozdílných hodnotách.⁵⁸ I když pojmy jako čest, pýcha nebo důstojnost mají v křesťanské etice své kořeny,

⁵⁶ HIEBERT, 1986, s. 129-130.

⁵⁷ HOFSTEDE, G, HOFSTEDE, J a MINKOV, 2010, s. 266-261.

⁵⁸ VOJTA, 2011, s. 154.

konfuciánská společnost k nim přistupuje z pohledu kolektivistické, vysoce pozičně orientované kultury.⁵⁹

Vít Vojta vidí rozdíly následovně: „Základní rozdíl v České republice oproti Čínské lidové republice je ten, že ráz společnosti je odlišný. Významnou roli hraje původ a na druhou stranu míra toho, kdo si co může dovolit. Z historického pohledu vznikl v České republice pojem tváře z pohledu „rytířské“, ale v Číně naopak „úřednické“. Evropané jsou individuálnější, svéhlavější a počítají s tím, že jejich „selfnament“ není jenom „americký sen“, ale je to reálné. Tím mám na mysli, že někde vystudují a půjdou např. do Amsterdamu, Bratislavy... aniž by v dané zemi někoho znali, ale jdou tam s tím, že si věří (zvládnou to). Naproti tomu Číňané postupují stejně, ale s tím rozdílem, že budou rádi, když v dané zemi budou mít svého příbuzného (strýčka), který má svou vlastní tvář, kterou jim půjčí a dotyčný si tak buduje svoji vlastní identitu, ale ve stínu toho příbuzného (patrona). Velkou roli hraje také celková předurčenost čínské společnosti a zejména její přelidněnost ve srovnání s Evropou.“

V individualistické kultuře je jedinec vnímán jako autonomní entita obdařená nezávislými právy a tužbami, spřízněná s ostatními v termínech soukromých zájmů a vyjednaných dohod. Cennými hodnotami jsou samostatné myšlení, pocity a činy (například zvědavost, kreativita, pestrý životní styl).

Naopak kolektivistická kultura vidí jedince jako část sociální struktury. Jeho důležitost se odvíjí od míry jeho identifikace se skupinou a úspěšnosti při plnění společných cílů. Tato kultura si cení slušnost a harmonii v mezilidských a mezi-skupinových vztazích (například umírněnost, sociální řád, reciprocita přízně).⁶⁰

Z tohoto bipolárního hlediska lze například vyvodit, že hodnoty, jejichž podstata by mohla narušit harmonii a vhodnost (například vzrušení, dobrodružství, užívání si života), budou odporovat konzervativním hodnotám a budou vyjadřovat autonomii. Naopak hodnoty, jež omezují individuální myšlení, pocity a činy (například sebeovládání, poslušnost, úcta ke starším), budou odporovat autonomním hodnotám a budou vyjadřovat konzervatismus.

V západní společnosti, kde převažují autonomní hodnoty, je pro instituce nezbytné zapojení do veřejného života a nabádání jedinců, aby dobrovolně svým

⁵⁹ WU a TSENG, 1985, s. 7.

⁶⁰ HOFSTEDE, G, HOFSTEDE, J a MINKOV, 2010, s. 101.

jednáním přispívali ke společnému blahobytu. Autonomní jedinci se v těchto společnostech mohou cítit izolováni a nejevit zájem o ostatní. Dobře fungující společenské vztahy tak po autonomním jedinci vyžadují, aby si uvědomil a osvojil důležitost příspěvku jednotlivce k blahu druhých a také aby podle toho i jednal.⁶¹

Ve východní společnosti, kde převažují hodnoty konzervativní a hierarchické, je toto vědomí u jedinců již pevně dáno. A jelikož lidé se považují a jsou vnímáni jako součást solidárního kolektivu, existuje jen velmi malá společenská potřeba zdůrazňovat dobrovolné zapojování. To, že lidé budou dobrovolně přispívat k blahu ostatních je považováno za přirozené. Jedinci jsou navíc nabádáni, ať v rámci tradičních způsobů jednají tak, aby ostatní nerozrušili nebo jim nezpůsobili újmu.⁶²

Určité prvky kolektivismu v dnešní době sdílí většina lidské populace. Západ, kde je rozšířenější individualismus, představuje méně než 30 procent populace. A dokonce i zde etnické minority a skupiny s nižším socioekonomickým statutem bývají zaměřeny více kolektivisticky.

Proto bychom neměli podléhat zjednodušování a označovat společnost jako čistě individualistickou nebo čistě kolektivistickou, protože prvky obou směrů jsou v určité míře přítomny všude. Můžeme však poukázat na výrazné rozdíly v přístupu. Na jejich základě lze tvrdit, že individualismus je do značné míry charakteristický pro západní společnost a kolektivismus pro východní společnost.⁶³

⁶¹ BRANDEN, 2007, [cit. 2017-30-03].

⁶² BRANDEN, 2007, [cit. 2017-27-03].

⁶³ BRUNNER, 1990, s. 18-20.

3 Praktická část

3.1 Cíle a metody výzkumu

V praktické části jsem se zaměřila na výzkum znalostí aspektů kultur ve vztahu Západ – Východ a Východ – Západ. Výzkum byl proveden formou dotazníkového šetření prostřednictvím on-line dotazníků serveru Google-dotazník. Jedná se o server, na kterém si každý uživatel může vytvořit dotazník podle svých potřeb a parametrů výzkumu. Tento dotazník se pak dá libovolně šířit v internetovém prostoru, například formou odkazu na sociálních sítích nebo v e-mailu.⁶⁴ Je potřeba zmínit skutečnost, že k dotazníku neměli přístup respondenti omezení vnitrostátní mediální cenzurou. Při šíření dotazníku jsem používala metodu cíleného zasílání konkrétním respondentům, ať už formou e-mailu nebo v rámci sociálních sítí (např. Facebook, LinkedIn...). Nezveřejňovala jsem dotazník na stránkách, kde by k němu měla veřejnost neomezený a anonymní přístup. Pro účely snadnějšího, rychlejšího a praktičtějšího šíření dotazníku mezi respondenty v Číně (jak přímo Číňany, tak i západní respondenty, kteří se v Číně nacházeli) jsem využila server Wenjuanxing, který nabízí podobné služby jako Google-dotazník. Zde jsem vytvořila totožný dotazník. Při jeho rozesílání jsem také použila metodu cíleného oslovování respondentů. Navíc jsem využila možnosti aplikace Wechat, která pro mne byla z hlediska dostupnosti a získávání respondentů klíčová.

Pro dotazníkové šetření jsem si vymezila časovou lhůtu zhruba dvou měsíců. Výzkum probíhal od 5. 2. 2017 do 10. 4. 2017. Potřebný počet odpovědí nutných k relevantnímu vyhodnocení výsledků se mi podařilo nashromáždit zhruba po třech týdnech. Domnívám se, že se tak stalo hlavně díky individuálnímu a přímému oslovování případných respondentů. Někteří z nich také dotazník dále preposílali, takže výraznou roli hrála i metoda sněhové koule.

Výhodou přímého oslovování prostřednictvím soukromých zpráv je rychlost a zájem respondentů na kvalitní odpovědi. Dotazník byl zároveň sestaven co nejprehledněji a nejjednodušeji, a to proto, aby respondenti nebyli při jeho vyplňování odrazeni jeho přílišnou délkou či složitostí. Dotazování jej nemuseli preposílat, složitě

⁶⁴ ŠANDEROVÁ a MILTOVÁ, 2005, s 12.

vyhledávat nebo zdlouhavě vypisovat. Po jeho automatickém spuštění stačilo jen kliknutím označovat odpovědi, které považovali za správné, případně krátce odpověď popsat. Většině z nich zabralo vyplnění dotazníku 8-10 minut. Za zajímavý ukazatel také považují, že respondenti sami projevovali zájem a ochotu se do výzkumu zapojit. Jejich postoj se výrazně projevil ve vysoké efektivitě a kvalitě výsledků.

Nevýhodou tohoto postupu byla nutnost vytvořit 6 verzí dotazníku. Bylo potřeba vytvořit dotazníky pro anglicky, česky a čínsky mluvící respondenty a pak, kvůli mediální cenzuře, znovu tyto 3 verze vytvořit v rámci aplikace Wechat. Byl to časově velmi náročný a zdlouhavý postup, zvláště pak v případě sjednocování výsledků a vyhodnocování otevřených otázek. Velkou pozornost jsem také musela věnovat správné formulaci otázek a jejich překladu, abych tím předešla případnému zkreslení výsledků.

Prvořadým cílem výzkumu bylo zjistit, zda a jak se liší vnímání konceptu „Tváře - *Mianzi*“ a jeho rozdílů mezi respondenty z Východu a Západu, jaká je jejich informovanost o konceptu „Tváře - *Mianzi*“ a jaké konkrétní zkušenosti s tímto konceptem mají. Vedlejším cílem pak bylo zjistit, zda si vůbec lze chování v rámci východního konceptu „Tváře - *Mianzi*“ osvojit a pokud ano, tak za jak dlouhou dobu. Dotazník měl také potvrdit či vyvrátit hypotézy uvedené v úvodu.

Podle mého názoru se k největším problémům řadí nezájem respondentů o problematiku kulturních odlišností, neochota k aktivnímu vyhledávání informací a nedostatečná informovanost veřejnosti o Číně, způsobená mimo jiné zpolitizováním některých témat nebo naopak zkreslené vnímání západního světa obyvateli Číny způsobené mediální a vládní izolací.

Přesto se domnívám, že Čína a další země s obdobným konceptem „Tváře - *Mianzi*“ mají lidem ze Západu co nabídnout. Pokud se nenechají odradit zdánlivou složitostí a neuchopitelností konfuciánského konceptu chování a projeví dostatečnou snahu a zájem, otevře se jim zcela nový, fascinující svět čínské kultury.

Je důležité mít na paměti, že důsledkem kulturní složitosti není možné definovat a tím pádem ani aplikovat obecně platná pravidla. Ve 4 bodech srovnávání mezi respondenty z Východu a respondenty ze Západu jsem použila metodu srovnání formou stejných otázek. Důvodem k tomuto postupu byl předpoklad, že v odpovědích na stejnou otázku vyjdou najevo samotné rozdíly ve vnímání konceptu „Tváře - *Mianzi*“ mezi Východem a Západem. Tato volba se ukázala jako funkční. Pomocí dotazníkového

výzkumu jsem si určila za cíl přesně popsat rozdílné chápání „Tváře - *Mianzi*“ mezi respondenty ze Západu a respondenty z Východu sdílejícími stejné pojetí konceptu „Tváře - *Mianzi*“, na základě rozdílných odpovědí na stejné otázky ohledně vnímání konceptu „Tváře - *Mianzi*“. Metodou pro sběr dat byl dotazník. Přestože byly otázky pevně dané, téměř u každého bodu byla doplňující otevřená otázka, jejíž pomocí se mohl respondent podrobněji vyjádřit k dané problematice.

3.1.1 Charakteristika dotazovaných respondentů

Za cílovou skupinu pro Západ jsem si zvolila lidi, kteří mají alespoň základní znalost „Tváře - *Mianzi*“, jejichž domovskou lokalitou je Západ a západní kultura a kteří žijí, pracují, studují nebo delší dobu pobývají na území Číny. Zvolila jsem si je i kvůli předpokladu, že se orientují ve východní kultuře a jejich odlišnostech a díky tomu tak získám co nejvěrohodnější a nejrelevantnější informace.

Na druhé straně jsem si za cílovou skupinu zastupující čínskou a východní kulturu zvolila respondenty, u kterých jsem předpokládala, že budou mít zkušenost se západní kulturou, pobývali nějakou dobu mimo Asii nebo mají alespoň přátele či známé ze Západu.

Celkový počet respondentů byl 200. Za účelem co nejkvalitnějšího porovnání jsem si zvolila jak pro západní, tak pro východní respondenty kvótu 100 odpovědí. 68 % z celkového počtu dotázaných tvořili muži, 32 % ženy. Co se týká typu povolání, nejpočetněji byli zastoupeni zaměstnanci, kteří tvořili 46 % všech dotázaných. Následovali podnikatelé s 28 % zastoupením, 20 % dotázaných byli studenti, 4 % tvořili lidé v domácnosti a 2 % byli lidé nezaměstnaní.

3.2 Výzkum

Ve výzkumné části nejprve charakterizují dotazníky určené respondentům z Východu a Západu. Poté se budu postupně věnovat jednotlivým otázkám dotazníků. Budu je analyzovat a srovnávat, přičemž výsledky analýz znázorním prostřednictvím grafů.

3.2.1 Charakteristika dotazníku pro respondenty ze Západu

Dotazník pro respondenty ze Západu je tvořen sérií 8 hlavních otázek, přičemž v závislosti na zvolené odpovědi je u otázky 6 možnost podotázky s odpovědí formou

zadání textu. U otázky číslo 2 je v závislosti na zvolené odpovědi možnost podotázky s odpovědí formou výběru z několika možností. Dotazník je šetřen anonymně. Závěrečné 3 otázky zjišťují osobní údaje, jako je pohlaví, vykonávaná činnost a také jak dlouho dotazovaný působí/působil na území Číny nebo v jiném východním státě se stejným či podobným konceptem „Tváře - *Mianzi*“.

První otázka dotazníku je otázkou vyřazovací. Slouží k tomu, abych získala odpovědi pouze od respondentů, kteří jsou s konceptem „Tváře - *Mianzi*“ seznámeni. Jedině od nich mohu následně získat plnohodnotné informace. Pokud respondent odpověděl záporně, tedy, že s konceptem „Tváře - *Mianzi*“ seznámen není, byl pro něj tímto dotazník ukončen. Stalo se tak pouze v 10 případech. Pokud by mu bylo umožněno dále odpovídat, neměly by jeho následné odpovědi potřebnou vypovídací hodnotu a mohly by výrazně zkreslit výsledky výzkumu.

Ze 156 započatých dotazníků bylo ke zpracování využito 100 vhodných.

3.2.2 Charakteristika dotazníku pro respondenty z Východu

Tento dotazník je tvořen sérií 6 hlavních otázek a stejně jako u dotazníku pro západní respondenty je u otázky 4 v závislosti na zvolené odpovědi možnost podotázky s odpovědí formou zadání textu. Dotazník je anonymní. Stejně jako v předchozím případě i zde je 1. otázka otázkou vyřazovací. Poslední 2 otázky slouží ke zjištění pohlaví a povolání respondenta. Ze 123 započatých dotazníků bylo ke zpracování využito 100, aby bylo dosaženo shodného počtu respondentů v porovnání s dotazníkem předchozím.

Ze 189 započatých dotazníků bylo ke zpracování využito 100 vhodných.

3.2.3 Informovanost o pojmu „Tvář - *Mianzi*“

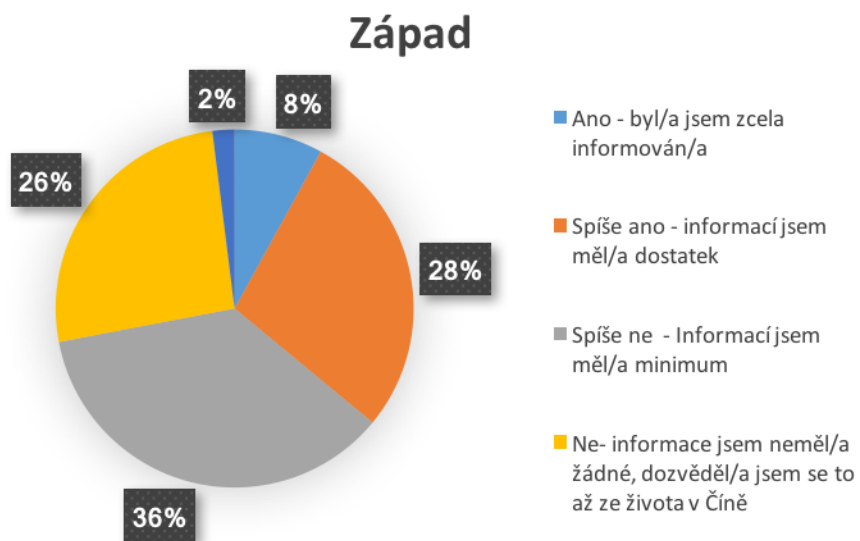
V případě dotazníku pro zástupce Západu se hned druhá otázka a potenciální podotázka přímo týká konceptu „Tváře - *Mianzi*“. Jejich úkolem je zjistit, do jaké míry byli respondenti o tomto konceptu před cestou do Číny informováni a odkud tyto informace získali. Jejich případná neinformovanost by nemusela nutně pramenit z nedostatku dostupných informací, ale z prostého nezájmu o čínskou kulturu.

Výsledky ukázaly, že 26 % dotazovaných nemělo před svou cestou do Číny o konceptu „Tváře - *Mianzi*“ vůbec žádné informace. Ty tak získali až v průběhu svého pobytu v Číně. Nejvíce respondentů, celkem 36 %, uvedlo, že mělo před pobytem v

Číně informací minimum. 26 % si myslelo, že mělo informací dostatek a pouhých 8 % vyjádřilo přesvědčení, že bylo o konceptu „Tváře - *Mianzi*“ informováno zcela. 2 % respondentů nevědělo nebo si nevzpomínalo, zda bylo nějak informováno, což jeden z nich zdůvodňuje tím, že v Číně žije už 16 let a téměř si už nevzpomíná na dobu, kdy žil jinde. Respondenti, kteří odpověděli „ano“, „spíše ano“ nebo „spíše ne“ byli pak odkázáni na podotázku zjišťující jejich informační zdroj.

Myslíte si, že jste byl/a dostatečně informován/a o konceptu „Tváře - *Mianzi*“ před tím, než jste se vydal/a do Číny?

(N=100)

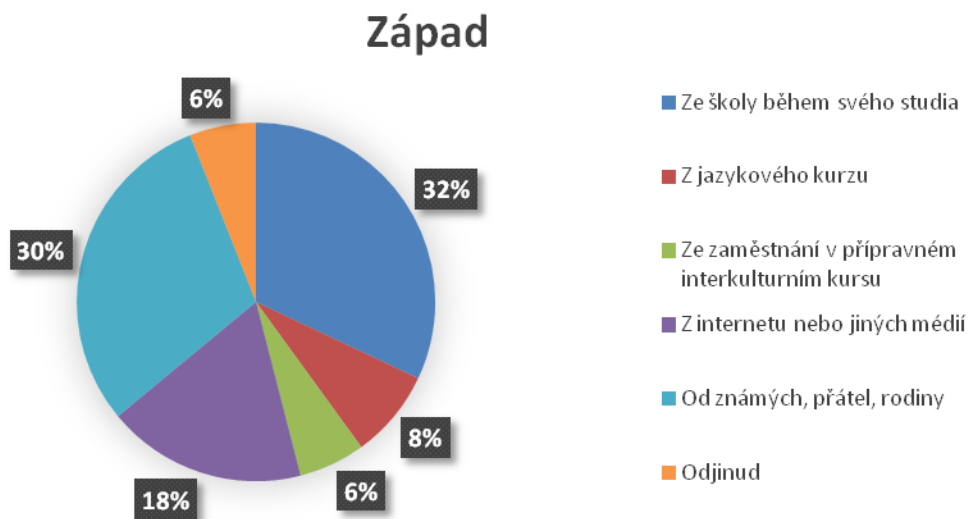
Graf 1 Odpovědi respondentů na otázku: „Myslíte si, že jste byl/a dostatečně informován/a o konceptu „Tváře - *Mianzi*“ před tím, než jste se vydal/a do Číny?“

Následná analýza se týká odpovědí respondentů na podotázku: „Odkud jste se o tomto konceptu „Tváře - *Mianzi*“ dozvěděl/a?“ Nejvíce dotazovaných (32 %) uvedlo, že se o konceptu „Tváře - *Mianzi*“ dozvědělo na škole v průběhu svého studia, což by mohlo odpovídat počtu absolventů čínské filologie v jakékoliv zemi. Dále 30 % dotázaných uvedlo, že se o konceptu „Tváře - *Mianzi*“ dozvědělo prostřednictvím známých, přátel či rodiny. Jazykový kurz nebo přípravný interkulturní kurz v rámci zaměstnání uvedlo za zdroj poměrně nízké procento respondentů (8 % a 6 %), což bychom mohli přiřadit k respondentům, kteří byli ať už svými zaměstnavateli nebo z vlastní iniciativy kulturně připraveni (odpovídalo by to 8 % v rámci odpovědi „ano,

zcela věděli“). 18 % respondentů uvedlo za prvotní zdroj informací internet nebo jiná média. Mohli bychom tvrdit, že tak učinili z vlastní iniciativy, motivováni zájmem o problematiku. 6 % dotázaných zvolilo možnost „odjinud“.

Odkud jste se o tomto konceptu „Tváře - *Mianzi*“ dozvěděla?

(N=100)

Graf 2 Odpovědi respondentů na otázku: „Odkud jste se o tomto konceptu „Tváře - *Mianzi*“ dozvěděl/a?“

3.2.4 Osvojení si chování v rámci konceptu „Tváře - Mianzi“

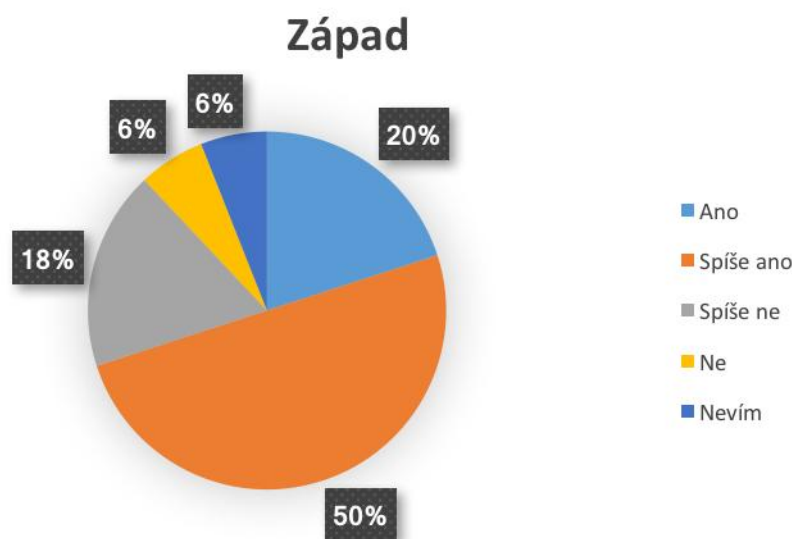
Následující část výzkumu se týká odpovědí respondentů ze Západu na otázku: „Myslíte si, že se dá osvojit jednání/chování v rámci konceptu „Tváře - Mianzi“?“

Rovná polovina respondentů odpověděla, že „Spíše ano“. Spolu s odpovědí „Ano“ (20 %) tak v součtu tvoří celkem 70 %. Je nutné podotknout, že všichni respondenti jsou se zmiňovaným konceptem seznámeni, tím pádem u nich už jistou míru osvojení můžeme předpokládat.

18 % respondentů odpovědělo „Spíše ne“, odpovědi „ne“ a „nevím“ pak mají shodně po 6 %. Výsledky analýzy jsou znázorněny v grafu.

Myslíte si, že se dá osvojit jednání/chování v rámci konceptu „Tváře - Mianzi“?

(N=100)

Graf 3 Odpovědi respondentů na otázku: „Myslíte si, že se dá osvojit jednání/chování v rámci konceptu „Tváře - Mianzi“?“

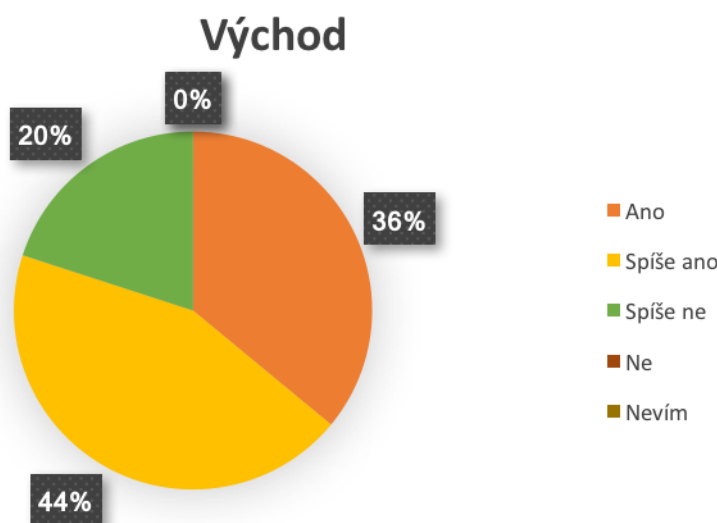
Další analýza se týká odpovědí východních respondentů na otázku: „Myslíte si, že i lidé, kteří v čínské kultuře nevyrostali, si mohou osvojit chování/jednání v souladu s konceptem čínské „Tváře - Mianzi“?“

Odpovědi „Ano“ (36 %) a „Spíše ano“ (44 %) převažují, tvoří celkem rovných 80 %. Odpovědi „ne“ a „nevím“ nevedl žádný z respondentů, zbylých 20 % tak tvoří

odpověď „Spíše ne“. Velkou mírou kladných odpovědí lze přičítat skutečnosti, že ačkoliv se u respondentů předpokládá určitá obeznámenost s kulturou Západu, byli vychováváni v kultuře východní. Koncept „Tváře - *Mianzi*“ je pro ně přirozenou součástí kultury a nemusí jim proto připadat tak komplikovaný jako respondentům ze Západu. Výsledky analýzy jsou znázorněny v následujícím grafu.

Myslíte si, že i lidé, kteří v čínské kultuře nevyrostali, si mohou osvojit chování/jednání v souladu s konceptem čínské „Tváře - *Mianzi*“?

(N=100)

Graf 4 Odpovědi respondentů na otázku: „Myslíte si, že i lidé, kteří v čínské kultuře nevyrostali, si mohou osvojit chování/jednání v souladu s konceptem čínské „Tváře - *Mianzi*“?“

Následná analýza se týká odpovědí na otázku, za jak dlouho si podle respondentů lze osvojit chování podle konceptu „Tváře - *Mianzi*“. Otázka stejného významu byla položena jak respondentům ze Západu, tak i z Východu.

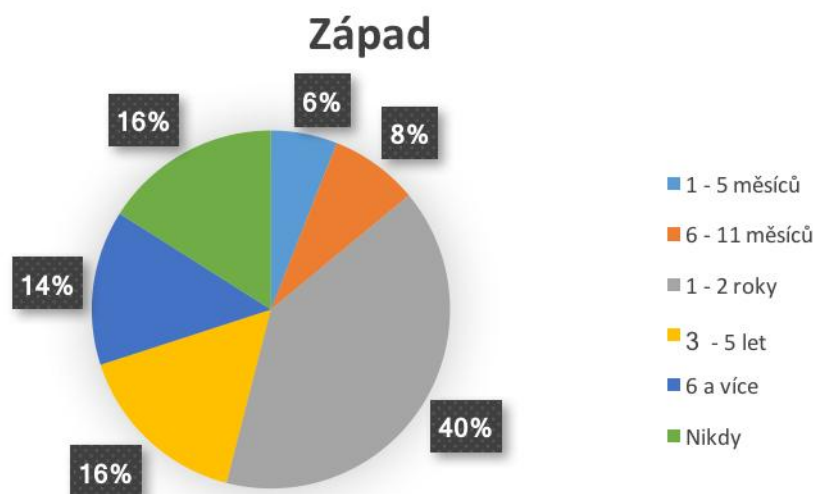
Graf č.5 znázorňuje odpovědi západních respondentů.

Nejvíce respondentů (40 %) uvedlo odpověď „1 až 2 roky“. „3 – 5 let“ uvedlo 16 % respondentů, 6 a více let“ uvedlo 14 % respondentů. 16 % respondentů se domnívá, že chování v rámci konceptu „Tváře - *Mianzi*“ se nedá osvojit nikdy. Naopak 6 % respondentů se domnívá, že se chování v rámci konceptu „Tváře - *Mianzi*“ dá osvojit už během 1 – 5 měsíců a 8 % respondentů uvádí 6 – 11 měsíců.

U západních respondentů tak převládá názor, že jednání v rámci konceptu „Tváře - Mianzi“ se sice osvojit dá, ale je k tomu potřeba poměrně dlouhý čas, řádově roky.

Za jak dlouho se podle vás dá osvojit jednání/chování v rámci konceptu „Tváře - Mianzi“?

(N=100)

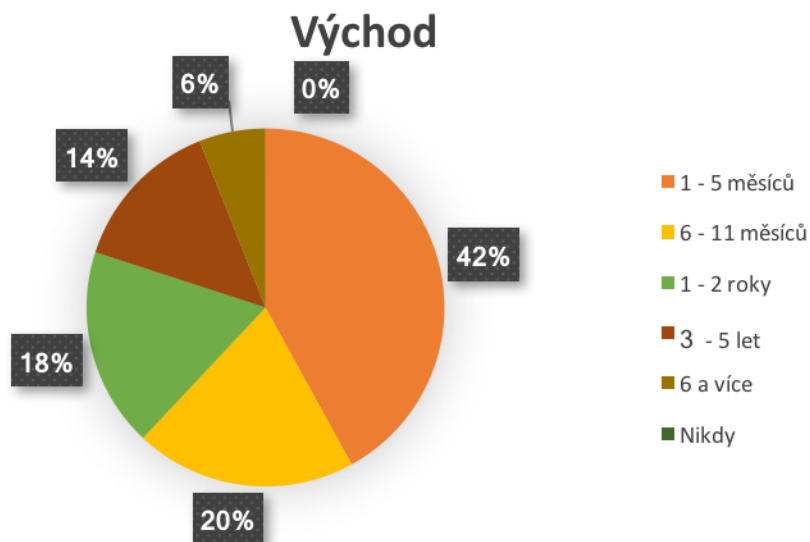
Graf 5 Odpovědi respondentů na otázku: „Za jak dlouho se podle vás dá osvojit jednání/chování v rámci konceptu „Tváře - Mianzi“?“

Následující analýza se týká odpovědí východních respondentů na otázku: „Za jak dlouho si může člověk, který v čínské kultuře nevyrostal, osvojit jednání/chování v souvislosti s „Tvář - Mianzi“?“ Výsledky analýzy jsou znázorněny v grafu.

Nejvíce respondentů uvedlo možnosti „1 – 5 měsíců“ (42 %) a „6 – 11 měsíců“ (20 %). To je v ostrém kontrastu s názorem západních respondentů. Ti nejvíce uváděli odpověď „1 - 2 roky“ (40 %), zatímco východní respondenti uváděli „1 – 2 roky“ jen v 18 % případů. Odpověď „3-5 let“ uvedli ve 20 % případů, „6 a více let“ uvedli v 6 %. Možnost „nikdy“ nezvolil žádný z respondentů. Srovnáním s odpověďmi západních respondentů tak můžeme odvodit, že schopnost osvojit si jednání v rámci konceptu „Tváře - Mianzi“ se jeví respondentům z Východu mnohem méně časově náročná než těm ze Západu. Nabízí se obdobné odůvodnění jako u grafu 4.

**Za jak dlouho si může člověk, který v čínské kultuře nevyrostal, osvojit
jednání/chování v souvislosti s „Tváří - Mianzi“?**

(N=100)

Graf 6 Odpovědi respondentů na otázku: „Za jak dlouho si může člověk, který v čínské kultuře nevyrostal, osvojit jednání/chování v souvislosti s „Tváří - Mianzi“?“

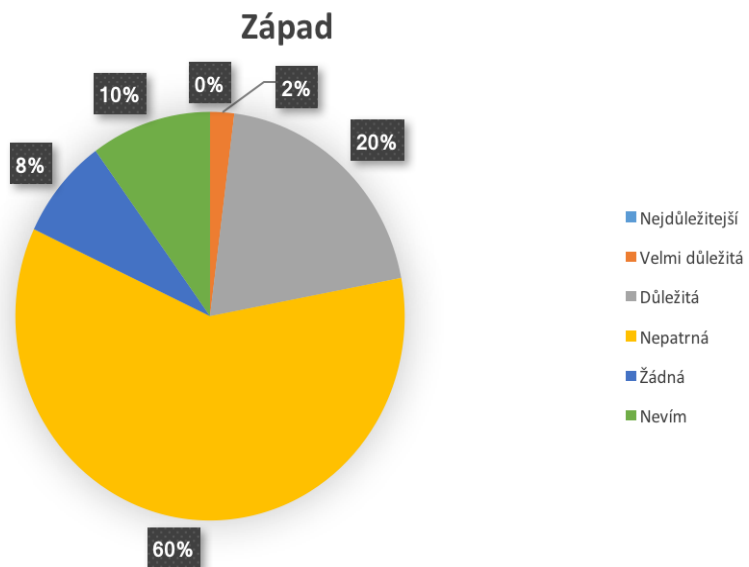
3.2.5 Důležitost „Tváře - Mianzi“

Následující výzkum se zabývá vnímáním důležitosti tváře v kulturách obou skupin respondentů. V grafech jsou pak znázorněny výsledky analýzy.

Respondenti ze Západu označili důležitost „Tváře“ v jejich kultuře stupněm „velmi důležitou“ pouze ve 2 % odpovědí a stupněm „nejdůležitější“ dokonce v 0 % odpovědí. Z toho je možné usuzovat, že „Tvář“ opravdu na Západě nehraje výraznější roli. Zvláště s přihlédnutím k tomu, že nejvíce, 60 % odpovědí získal stupeň „nepatrnou“, 8 % pak „žádnou“. Stupněm „důležitou“ ji označilo 20 % respondentů. To může být dáno například faktory jako jsou: rozdílné vnímání hodnot v rámci jednotlivých západních zemí, morální přesvědčení nebo víra jedince nebo hodnotový systém kolektivu, ve kterém se jedinec pohybuje.

Jakou roli hraje „Tvář - Mianzi“ ve vaší rodné zemi?

(N=100)

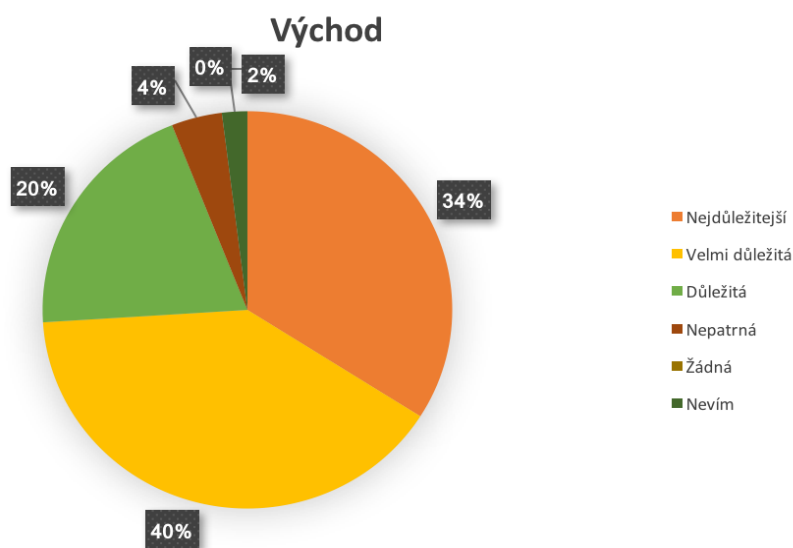

Graf 7 Odpovědi respondentů na otázku: „Jakou roli hraje „Tvář - Mianzi“ ve vaší rodné zemi?“

Zajímavou shodou je, že stupněm „důležitou“ označilo důležitost „Tváře - Mianzi“ ve své kultuře také 20 % respondentů z Východu. Tím ale veškerá podobnost končí, protože v případě Východu je trend opačný. Za „nejdůležitější“ zde považuje tvář 34 % respondentů, za „velmi důležitou“ dokonce 40 %. Stupněm „nepatrnou“ ji označilo pouze 4 % respondentů. Z toho lze soudit, že respondenti z Východu mají o konceptu „Tváře - Mianzi“ poměrně jasnou představu a domnívají se, že v jejich životech hraje významnou roli. To je výsledek v rámci konfuciánsky orientované společnosti očekávatelný.

Jak důležitou roli hraje „Tvář - *Mianzi*“ ve vaší rodné zemi?

(N=100)

Graf 8 Odpovědi respondentů na otázku: „Jakou roli hraje „Tvář - *Mianzi*“ ve vaší rodné zemi?“

3.2.6 Koncepty „Tváře - *Mianzi*“ mimo Asii

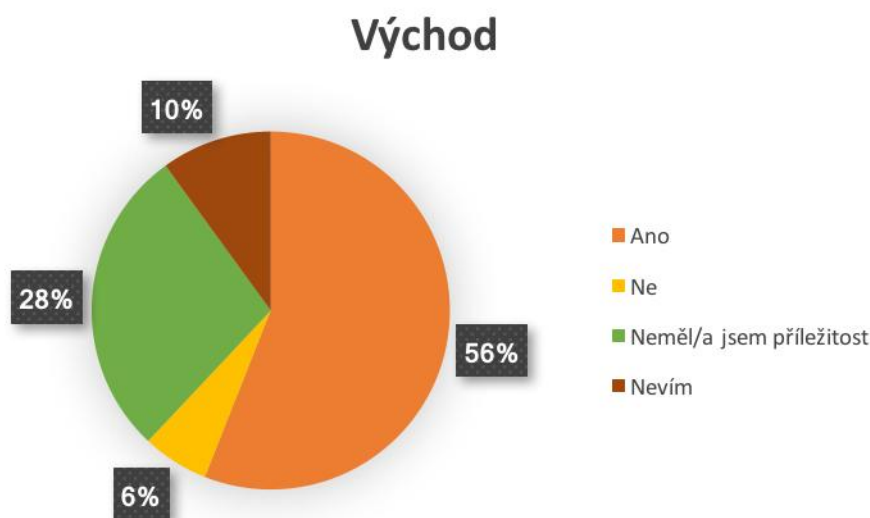
Následující otázky mají za cíl zjistit, jestli jsou si respondenti ze Západu vědomi existence podobného společenského konceptu jako je „Tvář - *Mianzi*“ i v jejich rodné zemi a jestli se s podobným konceptem jako „Tvář - *Mianzi*“ setkali respondenti z Východu i mimo Asii.

Graf uvedený níže znázorňuje analýzu odpovědí na otázku položenou východním respondentům. Pokud odpověděli „ano“ byli přesměrováni na doplňující otázku: „Kde a v jaké situaci?“

„Ano“ odpovědělo 56 % respondentů, „ne“ odpovědělo 6 % respondentů. Významnou skupinu tvoří ti, kteří odpověděli „Neměl jsem příležitost“. Jde o 28 % respondentů. V tomto případě je důležité vzít v úvahu relativní uzavřenost čínské kultury v porovnání s „kosmopolitní“ západní kulturou.

Setkal jste se někdy s podobným konceptem jako „*Mianzi*“ mimo Asii?

(N=100)

Graf 9 Odpovědi respondentů na otázku: „Setkal jste se někdy s podobným konceptem jako „*Mianzi*“ mimo Asii?“

Kde, v jaké situaci?

Respondenti z Východu nejčastěji uváděli, že se s konceptem připomínajícím „Tvář - *Mianzi*“ setkali hlavně nepřímo, prostřednictvím západních médií a literatury. Například: „V amerických seriálech nebo filmech, ve všech se ukazují prvky chování tváře, pouze interpretace je jiná.“

Ti, kteří měli zkušenost přímou, uváděli často příklady, které z jejich pohledu připomínaly chování v rámci „Tváře - *Mianzi*“. Například: „Samozřejmě, že západní lidé také mají koncept tváře. Ve skutečnosti je to velmi časté. Uvedu to na příkladu z dob svého studia němčiny v Německu, když jsem skládal malou ústní zkoušku. Bylo zřejmé, že můj výkon byl velmi slabý, protože jsem mluvil hrozně. Německý učitel mi však řekl: „Velmi dobře!“ jen z toho důvodu, aby mě povzbudil a motivoval k dalšímu studiu jazyka. Ale ve skutečnosti šlo právě o to, že mi dal tvář. Nenechal mě, abych se cítil trapně.“

Nebo: „Západňané také mají „Tvář - *Mianzi*“. Projevuje se to například při schůzi, kdy musí respektovat názory šéfa, i když oni sami mají názor opačný. Svůj názor pak proberou s ostatními až po schůzi, v nepřítomnosti šéfa.“

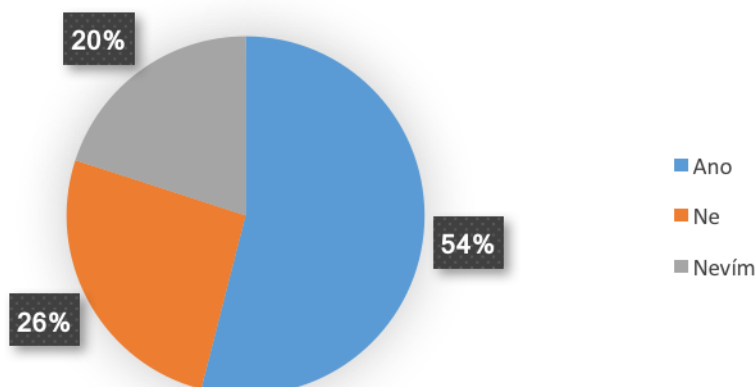
Z těchto příkladů můžeme usuzovat, že respondenti, kteří byli vychováni v rámci „Tváře - *Mianzi*“, mohou jeho prvky vnímat i v rámci západní kultury. Nemusí však nutně jít o vnímání přesné, motivace chování může být odlišná. Zaměstnanci, kteří před nadřazeným nedali najevo svůj odlišný názor, nemuseli například jednat z respektu k autoritě, ale ze strachu z ní.

Následující analýza se týká odpovědi západních respondentů na otázku: „Existuje ve Vaší rodné zemi nějaký obdobný společenský koncept jako v čínském prostředí „Tvář - *Mianzi*“?“ Odpověď „ano“ zvolilo 54 % respondentů, což je obdobná hodnota jako u odpovědi „ano“ východních respondentů na otázku: „Setkal jste se někdy s podobným konceptem jako „*Mianzi*“ mimo Asii?“ (56 %). Porovnáním odpovědí obou skupin respondentů na následné podotázky však nelze jednoznačně určit, zda obě skupiny zmiňovaly obdobný koncept.

Existuje ve Vaší rodné zemi nějaký obdobný společenský koncept jako v čínském prostředí „Tvář - *Mianzi*“?

(N=100)

Západ

Graf 10 Odpovědi respondentů na otázku: „Existuje ve Vaší rodné zemi nějaký obdobný společenský koncept jako v čínském prostředí „Tvář - *Mianzi*“?“

Jaký? Čím se charakterizuje?

Respondenti ze Západu uvedli řadu zajímavých příkladů. Často zmiňovali, že pokud obdobný koncept existuje, tak stojí na odlišných hodnotách a jeho dodržování je spíše podvědomé. Někteří zdůrazňovali důležitost materiálních hodnot, jiní naopak preferovali hodnoty morální. Nelze však mluvit o nějaké univerzální shodě nebo jednotném názoru.

Jeden z respondentů například uvedl: „Ukazování se před ostatními – práce, auto, byt, kontakty, majetek hodnota. Je to ale jiné než čínské *Mianzi*.“

Jiný respondent zase odpověděl: „V Číně je to pojem velmi komplexní, na Slovensku se dá přirovnat k respektu nebo úctě.“

Nebo: „Myslím, že v Rusku máme podobný koncept "reputace", ale lidé nejsou tak citliví. Jen opravdu velmi nepříjemná a škaredá věc může zničit tvoji reputaci, ne jen pouhé selhání.“

3.2.7 Vnímání mezilidských vztahů v kontextu východního pojetí „Tváře - *Mianzi*“

Další otázka byla zaměřena na vnímání mezilidských vztahů v Číně. Respondenti měli za úkol vybrat z 10 možností 5, které vztahy v Číně nejlépe charakterizují. Možnosti k výběru byly zvoleny tak, aby 5 z nich charakterizovalo vlastnosti typické pro individualistické společnosti (otevřenost, osobní iniciativa, kreativita, upřímnost, soutěživost) a zbylých 5 zase vlastnosti typické pro společnosti kolektivistické (zdrženlivost, oddanost, uctívost, důstojnost, vyhýbavost).

Největší shody bylo dosaženo v rámci „důstojnosti“, kterou zvolilo 84 % respondentů z Východu a 86 % respondentů ze Západu. Z toho můžeme usuzovat, že „důstojnost“ je vnímána v rámci obou kultur podobně, stejně jako její důležitost v rámci Východní kultury.

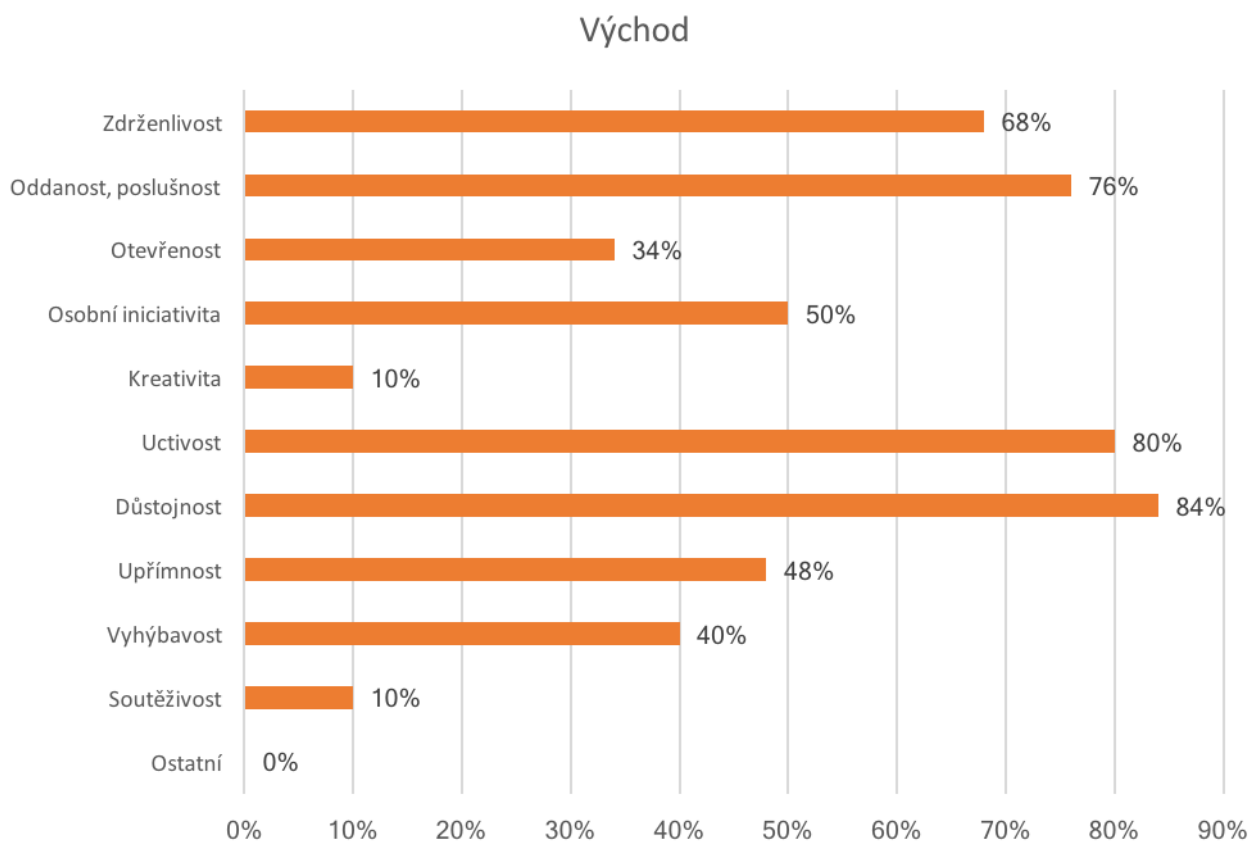
„Oddanost“ naproti tomu označilo 100 % respondentů ze Západu, ale jen 76 % respondentů z Východu. Z toho lze například usuzovat, že „oddanost“ je pro východní kulturu natolik specifická, že je západními respondenty vnímána jako dominantní. Z odpovědí východních respondentů můžeme usuzovat, že „oddanost“ považují za samozřejmou a nemusí si proto její unikátnost uvědomovat.

Naopak shody z hlediska negativního bylo téměř dosaženo u „soutěživosti“. Uvedlo ji 8 % západních a 10 % východních respondentů. Lze tak usuzovat, že „soutěživost“, coby výrazně individualistický rys, není ve východní společnosti výrazněji přítomna.

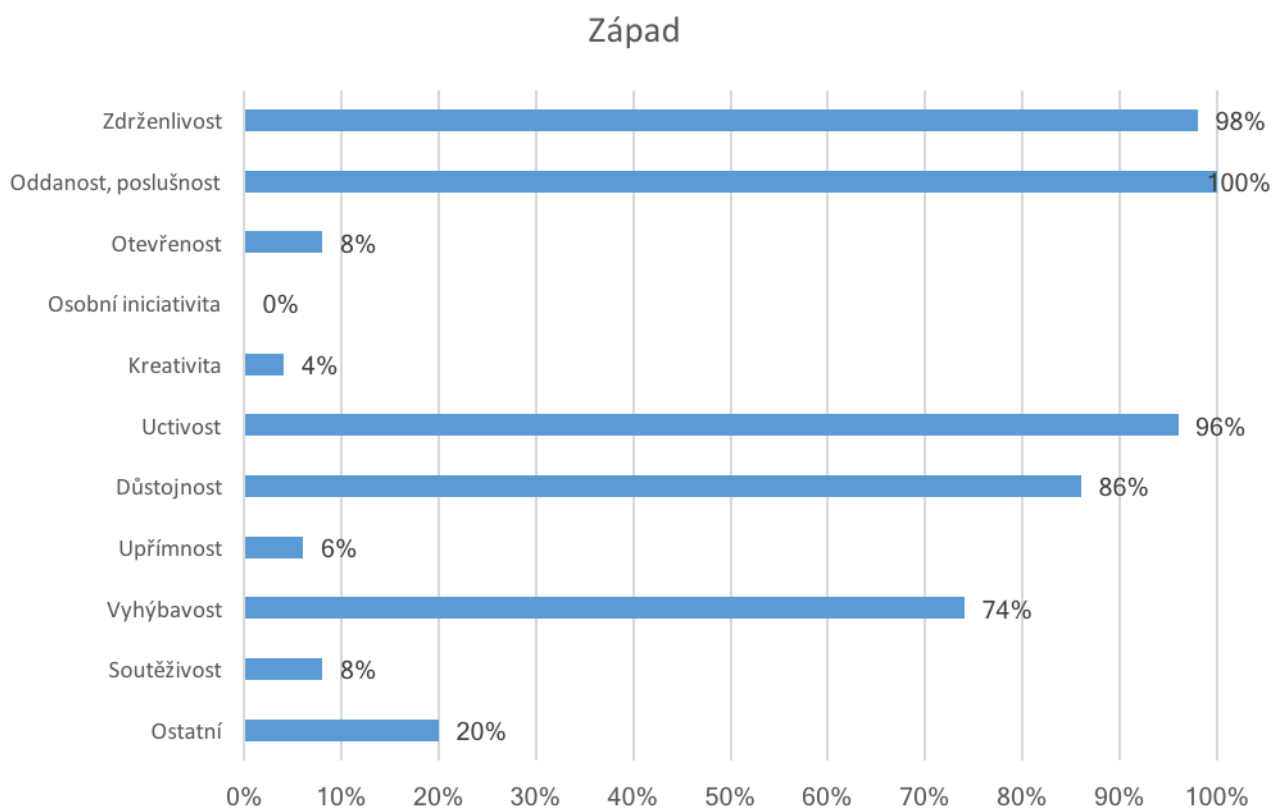
Podobně můžeme zdůvodnit i výsledky v rámci „kreativity“, kterou uvedlo 10 % východních a 4 % západních respondentů.

Nejvýraznější rozdíl nastal v případě „osobní iniciativy“. Tu nevedl žádný respondent ze Západu, oproti celým 50 % respondentů z Východu. To lze interpretovat tak, že osobní iniciativa je na Východě a Západě vnímána odlišným způsobem. To, co respondent z Východu může vnímat jako osobní iniciativu, může respondent ze Západu vnímat například pouze jako jednání v rámci pevně daných pracovních postupů.

Zajímavého výsledku dosáhla „otevřenost“. Západní respondenti ji zmínili pouze v 8 %, zatímco ti Východní v 34 %. Nabízí se vysvětlení, že Východní respondenti se považují za mnohem otevřenější, než ve skutečnosti jsou. To může být dáno tím, že míra otevřenosti je nastavena v obou kulturách natolik odlišně, že se její vnímání dramaticky liší.

Graf 11 Volba 5 nejcharakterističtějších vlastností mezilidských vztahů v Číně podle východních respondentů.

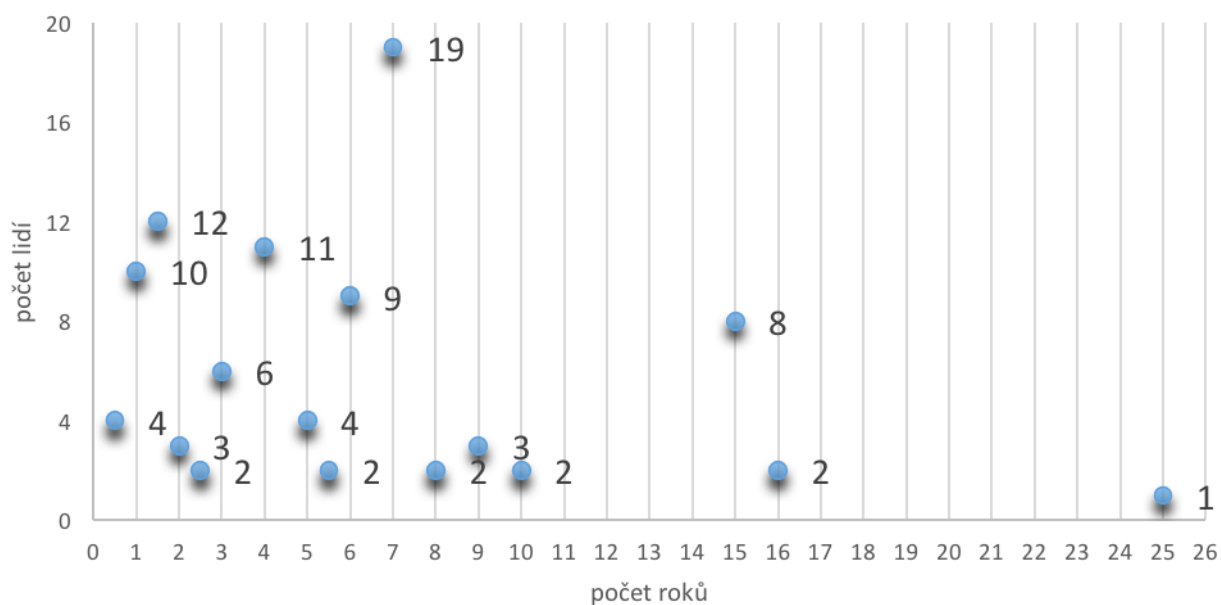
Graf 12 Volba 5 nejcharakterističtějších vlastností mezilidských vztahů v Číně podle západních respondentů.

V následující tabulce jsou respondenti rozděleni podle pohlaví a činnosti, kterou vykonávají. Výsledky jsou rozděleny do dvou skupin podle toho, zda se jedná o respondenty ze Západu nebo z Východu. Většinu respondentů tvořili studenti, zaměstnanci a podnikatelé. Jen minimum tvořili lidé nezaměstnaní nebo v domácnosti. Z hlediska pohlaví převládali muži, u východních respondentů jen mírně (51 %), u západních výrazněji (68 %).

Tabulka 1 Osobní údaje respondentů

Otázky	Odpovědi			
1) Jste muž či žena?				
	Východ		Západ	
	51 % mužů	49 % žen	68 % mužů	32 % žen
2) Vaše činnost?				
	Východ		Západ	
	Student/ka	39 %	Student/ka	24 %
	Zaměstnanec	15 %	Zaměstnanec	46 %
	Podnikatel/ka	35 %	Podnikatel/ka	24 %
	Nezaměstnaný/á	5 %	Nezaměstnaný/á	2 %
	V domácnosti	6 %	V domácnosti	4 %

Jak dlouho působíte/ jste působili v Číně/Asii?

Graf 13 Odpovědi respondentů na otázku: „Jak dlouho působíte/ jste působili v Číně/Asii ?“

Graf znázorňuje počet západních respondentů vzhledem k době, po kterou působili/působí v Číně/Asii. V grafu nejsou zahrnuti respondenti, kteří v Číně/Asii působili méně než 6 měsíců. Naopak nejdelší dobu udal respondent, který v Číně působí 25 let. Nejčastější odpověď byla 7 let, tento údaj uvedlo celkem 19 respondentů.

4 Závěr

V této bakalářské práci jsem si určila čtyři hlavní výzkumné otázky. První bylo porovnání shod a rozdílů konceptu „Tváře - *Mianzi*“ mezi západní a východní kulturou. Hypotézou bylo, že ve východní kultuře bude hrát koncept „Tváře - *Mianzi*“ mnohem větší roli než v kultuře západní. Tato hypotéza se mi na základě výsledků dotazníkového šetření jednoznačně potvrdila.

Cílem druhé nastolené otázky bylo zjistit, jak se mezi respondenty z Východu a Západu liší vnímání určitých vlastností charakterizujících mezilidské vztahy východní kultury. Hypotézou pak byl předpoklad, že respondenti z Východu budou uvádět především vlastnosti charakteristické pro kolektivismus. Uvedené vlastnosti, zastupující jednotlivé kultury, jsem si zvolila na základě charakteristik vyplývajících z teoretické části mé práce. Hypotéza však byla vyvrácena, neboť zatímco respondenti ze Západu preferovali vlastnosti charakterizující kolektivistické společnosti, odpovědi respondentů z Východu tak jednoznačné nebyly. Mnohem častěji než ti ze Západu volili vlastnosti typicky individualistické. To si lze vysvětlit například jejich odlišným vnímáním významu dané vlastnosti v kontextu východní společnosti. Jejich chování tak může být natolik vžité, že si neuvědomují jeho rozdílnost oproti tomu, které vidí na Západě. Některé prvky západního chování tak mohou mylně považovat za obdobu prvků chování východního.

Třetí výzkumná otázka měla za cíl zjistit, zda si respondenti ze Západu před svou cestou do Číny uvědomovali obecnou podstatu a konkrétní požadavky konceptu „Tváře - *Mianzi*“ ve společenském styku a byli o nich dostatečně informováni. Hypotézou bylo, že spíše většina respondentů nebyla o konceptu „Tváře - *Mianzi*“ před svou cestou dostatečně informována. Při určování hypotézy jsem vycházela z vlastních zkušeností a informací získaných od svých kolegů a přátel, kteří v Číně pobývali. Často uváděli, že přestože ovládali jazyk a znali i historii země, byli stejně jako já nepříjemně zaskočeni nutností chovat se v rámci konceptu „Tváře - *Mianzi*“, který jim byl neznámý. Hypotéza se potvrdila, výrazně nadpoloviční většina respondentů v dotazníku uvedla, že o konceptu „Tváře - *Mianzi*“, jeho aspektech a roli ve společnosti nebyla dostatečně informována.

Přitom důležitost „Tváře - *Mianzi*“ v rámci čínské kultury byla zdůrazňována naprostou většinou východních respondentů. Naproti tomu nebylo z odpovědí

respondentů jednoznačně prokázáno, že podobný koncept jako „Tvář - *Mianzi*“ je přítomen i v kultuře západní. A pokud přítomen je, hraje jen velmi nepatrnou roli. To může být také jednou z příčin, proč je informovanost západních respondentů o „Tváři - *Mianzi*“ tak malá. Nabízí se vysvětlení, že před cestou do Číny existenci tohoto konceptu ani nepředpokládali, protože v rámci jejich kultury srovnatelný koncept neexistuje. O to větší pak bylo při střetu s čínskou kulturou jejich překvapení. Svě odpovědi v rámci dotazníků proto doplnili mnoha příklady z vlastního života a často vyjadřovali zájem o seznámení se s výsledky mé práce.

Čtvrtá a poslední výzkumná otázka zjišťovala, zda je možné osvojit si chování v rámci konceptu „Tváře - *Mianzi*“ a pokud ano, tak za jak dlouho. Hypotéza předpokládala, že ano, přičemž jednu z klíčových rolí v určování času potřebného k osvojení konceptu bude hrát zájem dotyčného o daný koncept. Odpovědi respondentů tuto hypotézu potvrdily. Převládl názor, že si chování v rámci „Tváře - *Mianzi*“ lze osvojit. Názor převládal výrazněji na straně respondentů z Východu. To si vysvětluji tím, že tito respondenti byli na Východě vychováni a nejsou tak schopni plně si uvědomit jak komplikovaně a cizorodě může koncept „Tváře - *Mianzi*“ působit na osoby pocházející ze Západu. Tímto předpokladem se dá vysvětlit i rozdíl v odpovědích u následující otázky, která zjišťovala, za jak dlouho se dá daný koncept osvojit. Respondenti z Východu totiž převážně uváděli dobu výrazně kratší než ti ze Západu. Na základě rozhovorů a odpovědí respondentů se potvrdila i druhá část mé hypotézy. Respondenti často zmiňovali, že jejich zájem o pochopení „Tváře - *Mianzi*“ byl v této snaze klíčový. Navíc zdůrazňovali důležitost kolektivu, ve kterém v Číně působili. Některé pracovní činnosti například vyžadují jen málo mezilidského kontaktu (např. programátor), takže osvojení může trvat výrazněji déle než u jiných činností (např. manažer).

5 Résumé

This bachelor thesis focuses on the differences between the perception of the concept "Face - *Mianzi*" from perspective of culture of individualism and culture of collectivism. The aim of the thesis is to find out via qualitative research, whether it is possible to adapt the eastern concept of "Face - *Mianzi*". The theoretical part describes aspects of the concept "Face - *Mianzi*" in the context of particular cultures. The practical part is devoted to research using questionnaires and evaluation of results by a comparative method. In the end, the findings will be compared with the research objectives and hypotheses.

Key words: *"Face-Mianzi", individualism, collectivism, confucianism, perception "Face"*

6 Seznam použité literatury

BOND, Michael Harris. *The Oxford handbook of Chinese psychology*. New York: Oxford University Press, 2010. ISBN 978-0198738572.

BROWN, Penelope a LEVINSON, Stephen C. Politeness: Some Universals in Language Usage. In: *Books.google* [online]. 1987 [cit. 20. 3. 2017]. Dostupné z: [https://books.google.cz/books?hl=cs&lr=&id=OG7W8yA2XjcC&oi=fnd&pg=PR12&dq=Brown,+P.+and+Levinson%27s+\(1987\).+Politeness:+Some+universals+in+language+usage.&ots=w4avElBt8&sig=rPeSygdpDFRq47fjJcYc0mUrDXw&redir_esc=y#v=onepage&q=Brown%2C%20P.%20and%20Levinson's%20\(1987\).%20Politeness%3A%20Some%20universals%20in%20language%20usage.&f=false](https://books.google.cz/books?hl=cs&lr=&id=OG7W8yA2XjcC&oi=fnd&pg=PR12&dq=Brown,+P.+and+Levinson%27s+(1987).+Politeness:+Some+universals+in+language+usage.&ots=w4avElBt8&sig=rPeSygdpDFRq47fjJcYc0mUrDXw&redir_esc=y#v=onepage&q=Brown%2C%20P.%20and%20Levinson's%20(1987).%20Politeness%3A%20Some%20universals%20in%20language%20usage.&f=false)

BRUNNER, James A., et al. The role of guanxi in negotiations in the Pacific Basin. *Journal of Global Marketing*, 1990, 3.2., s. 7-24.

BUTTERY, Alan E. a , LEUNG, T.K.P. *European Journal of Marketing* 32, č.3/4 [online]. 1998 [cit. 2017-15-03]. The difference between Chinese and Western negotiations . 374-389 Dostupné z: <http://www.emeraldinsight.com/doi/abs/10.1108/03090569810204652>

GOFFMAN, Ervig. *Interactional Ritual: Essays on Face-to-Face Behavior*. London: Penguin Books. 1972. ISBN 978-03-947-0631-3.

GULLOVÁ, Soňa. *Mezinárodní obchodní a diplomatický protokol*. 3., dopl. a přeprac. vyd. Praha: Grada, 2013. Expert (Grada). ISBN 978-80-247-4418-6.

HIEBERT, Paul G. *Anthropological Insights for Missionaries*. New York: Baker Academic, 1986, s. 126-131. ISBN 978-0801042911.

HO, David. *American Journal of Sociology* 81, č.4. [online]. 1976 [cit. 2017-18-02]. On the Concept of Face. 867-884 Dostupné z: <https://www.jstor.org/action/doBasicSearch?Query=On+the+Concept+of+Face&prq=The+Chinese+Concepts+of+%22Face%22&so=rel&acc=off&wc=on&hp=25&fc=off>

HOFSTEDE, Geert, HOFSTEDE, Geert J. a MINKOV, Michael. *Cultures and Organizations: Software of the Mind, Third Edition (Business Skills and Development)*. New York: McGraw-Hill, 2010. ISBN 978-0-07-166418-9

HU, Hsien C. *American Anthropologist* 46, č.1 [online]. 1944 [cit. 2017-18-02]. The Chinese Concepts of "Face". 45-46 Dostupné z: [www.jstor.org/action/doBasicSearch?Query=The+Chinese+Concepts+of+"Face"&prq=Cultural+Intelligence%3A+People+Skills+for+Global+Business&so=rel&hp=25&wc=on&fc=off&acc=off](http://www.jstor.org/action/doBasicSearch?Query=The+Chinese+Concepts+of+)

HWANG, Kwang-Kuo a HAN, Kuei-Hsiang. Face and morality in Confucian society. In: *Oxford Handbook of Chinese Psychology*. New York: Oxford University Press, 2010, s. 479-499. ISBN 9780199541850.

CHENG, Cecilia, LO, Barbara C.Y. a CHIO, Jasmine H.M. The Tao (way) of Chinese coping. In: *Oxford Handbook of Chinese Psychology*. New York: Oxford University Press, 2010, s. 399-421. ISBN 9780199541850.

JEFFERSON, Thomas. *Deklarace nezávislosti Spojených států amerických a Ústava Spojených států amerických s komentáři Miloše Krejčího*. 1. vyd. Praha: Otakar II., 2000. 178 s. ISBN 80-86355-24-1.

JI, Li-Jun, LEE, Albert a GUO, Tiejuan. The thinking styles of Chinese people. In: *Oxford Handbook of Chinese Psychology*. New York: Oxford University Press, 2010, s. 155- 169. ISBN 9780199541850.

KWANG, Kuo Hwang. *American Journal of Sociology* 92, č.4 [online]. 1987 [cit. 2017-18-02]. Face and Favor: The Chinese Power Game. 944-974 Dostupné z: <https://www.jstor.org/action/doBasicSearch?Query=Face+and+Favor%3A+The+Chinese+Power+Game&acc=off&wc=on&fc=off&group=none>

LIŠČÁK, Vladimír. *Konfucianství od počátků do současnosti: dějiny, pojmy, osobnosti*. Praha: Academia, 2013. Orient (Academia). ISBN 978-80-200-2190-8.

LIŠČÁK, Vladimír. *Dějiny Číny, Taiwanu a Tibetu v datech*. Praha: Libri, 2008. ISBN 978-80-7277-364-0. S. 151–301.

SELIGMAN, Scott D. *Čínská obchodní etiketa: průvodce protokolem, společenských chování a kulturou v Číně*. Praha: BB/art, 2007. ISBN 978-80-7381-127-3.

ŠANDEROVÁ, Jadwiga a MILTOVÁ, Alena. *Jak číst a psát odborný text ve společenských vědách: několik zásad pro začátečníky*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005. ISBN 80-86429-40-7.

THOMAS, David. Cultural Intelligence: People Skills for Global Business: Easyread Super Large 20pt Edition. In: *Books.google* [online]. 2008 [cit. 20. 3. 2017]. Dostupné z: <https://books.google.cz/books?id=3L5-UYi0QAMC&pg=PP4&lpg=PP4&dq=THOMAS,+David.+Cultural+Intelligence:+People+Skills+for+Global+Business:+Easyread+Super+Large+20pt+Edition.+ReadHowYouWant.+com,+2008.&source=bl&ots=drGEAQJ2Ut&sig=jZaB485mDmMg4GDEmXvzZfTzvqI&hl=cs&sa=X&ved=0ahUKEwiljbrXjMXTAhXSSxoKHUiwBXAQ6AEIMjAC#v=onepage&q=THOMAS%20David.%20Cultural%20Intelligence%3A%20People%20Skills%20for%20Global%20Business%3A%20Easyread%20Super%20Large%2020pt%20Edition.%20ReadHowYouWant.%20com%2C%202008.&f=false>

VOJTA, Vít. *Čínský svět: jak porozumět současné Číně, čínskému chování a myšlení*. Brno: Pixl-e, 2011. ISBN 978-80-905021-0-9.

WU, David Y. H. a TSENG, Wen-Shing. The Characteristics of Chinese Culture. In: *Chinese Culture and Mental Health*. London: Academic press, 1985, s. 1-12. ISBN 0-12-701630-9.

WYER, Robert S. a HONG, Jiewen. Chinese costumer behavior: the effect of content, proces, and language. In: *Oxford Handbook of Chinese Psychology*. New York: Oxford University Press, 2010, s. 157. 9780199541850.

7 Seznam příloh

Příloha č. 1: Životopisy (dostupné na CD)

Příloha č. 2: Audio rozhovory (dostupné na CD)

Příloha č. 3: Dotazníky (dostupné na CD)

Příloha č. 4: Tabulky ke grafům (dostupné na CD)